MARS *et* HISTORIA

23e Jaargang nummer 6 - november/december 1989

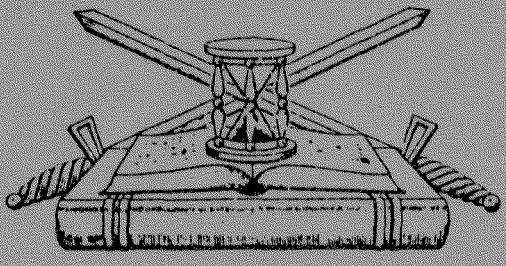

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: H. Muller, **Vice-Voorzitter:** F.J. van Lier, **1e Secretaris:** Mevr. P.H.Th. Dumon, **Penningmeester:** drs. J.A. Bom, **2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** Jhr.Mr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, H.F. Fabri, C.N. Nicolas, Mr. Ch.L.M. Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Willem III-laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Vice-Voorzitter:** Herenstraat 9, 4116 BK Buren. **Secretaris:** Aart van der Leeuwlaan 56, 2624 LD Delft, tel.: 015-567564. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. ***f* 35,00**, te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank te Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro **29 40 790** van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIECOMMISSIE:
J. van den Berg, H.F. Fabri, E.W. van Popta.
Redaktie-adres: Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

Ledenadministratie: EW. van Popta, Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' vóór 1813 olv drs. J.P.C.M. van Hoof, Smaragdhorst 185, 2592 RJ 's-Gravenhage, 070-855821
ná 1813 olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade (gem. Nuth) 045-242962

(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL' olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588

(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-873961
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn 055-661706

(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992
B.W. Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084

(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-886566

(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012

(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568

(8) 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE' olv A.F. Lancker, Beilerstraat 89, 9401 PE Assen 05920-18081

(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman. Ds. Van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.) 070-946539

(10) 'NAPOLEONTICA' olv Joh. Schaede, Wouwermanstraat 31 III, 1071 LW Amsterdam 020-6624311

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, J.F. Kennedylaan 70, 2324 EX Leiden 071-315737

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv. C. Frazer, Saffraanplein 1, 1314 HJ Almere 03240-42868

(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma. 'Nij Midgaard', Woelwijk 1, 9255 KE Tytsjerk 05118-2524

(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Burg. Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage

(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv. B.E. Stuit, Middelzand 2711, 1788 CM Den Helder 02230-44649

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn 055-553839

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983

(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324
W. den Dunnen, Hendrik Hamelstraat 58, 2595 VM 's-Gravenhage 070-834659

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283
Dr. P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332

(20) 'KNIL' olv. C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-248495

(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv Drs. M.J. Lohnstein, Vondellaan 15, 6881 MC Velp 085-618696

(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv. drs. J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624
J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815

(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs. J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037

★

Reeds verschenen nummers kunt U, zolang de voorraad strekt, aanvragen bij de heer J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda.
Losse nummers, inclusief portokosten *f* 6,75, over te maken aan de penningmeester. Het vierde Lustrumnummer (nr. 5/86): *f* 12,50, inclusief portokosten.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

J. Albarda: Militaire gedenktekens (29)
L. Schuitemaker: 'De officieren van Kleeding en Wapening
G.J.C. Schulten: Episoden uit de Spaanse Burgeroorlog 1936-1939
Kl. Sierksma: Vaandels van de Hollandse artillerie in 1809
L.A. Heshusius: Uit het dagboek van luitenant Donck (XXXVIII)
Drs. R.P. de Graaf: Het konflikt Zeeland bewester Schelde tot en met het verdrag van 1256.
Bestuursmededelingen
Jaarrede van de voorzitter, gehouden op de Algemene Ledenvergadering van 11 november 1989 te Soesterberg;
Notulen van de 23ste Algemene Ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie, gehouden te Soesterberg in het Militaire Luchtvaart Museum op zaterdag 11 november 1989
Oproep jubileumtentoonstelling 1991
12e Opgave van aanvulling en wijziging op de ledenlijst van september 1987
Boekbesprekingen

De redaktie wenst alle lezers een gezond en voorspoedig 1990.

Sluitingsdatum inzending kopij voor het februari-maart nummer: 30 januari 1990.

In het januari-februari nummer weer een aflevering van 'Militariade'.

Het konflikt Zeeland bewester Schelde tot en met het verdrag van 1256

Op de voorkant:
Regiment Lichte Dragonders No. 5 (1814). Uitgave: Koninklijke Vereniging 'Ons Leger'. Collectie H. Muller.

J. ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (29)

Ons lid Dr. N. Vels Heyn was zo vriendelijk mij te wijzen op onjuistheden in M.G.'s 28, deze zijn:

No. 589 hier zal het opschrift in correct latijn moeten luiden: HIC BERNHARD PRINCEPS LIBERTATIS CELEBRANDAE CAVSA CIVIBVS NOSTRIS TRAJECTERSIBVS CONIVNCTVS (Hier werd Prins Bernhard om de bevrijding te vieren verenigd met onze Nederlandse burgers. Als SE inderdaad in de tekst zou staan moet het laatste woord zijn CONIVNXIT (heeft zich verenigd met). No. 597 moet worden: IN SCELUS EXURGO, SCELERIS DISCRIMINA TOLLO (Tegen het kwaad treed ik op, de dreigementen van het kwaad neem ik weg).

Door een vergissing mijnerzijds is de nummering van M.G.'s 28 onjuist.De nummers moeten met 2 worden vermeerderd.
Overigens was deze inzending van mij geen 'nabrander'. Ik zond ze op 31 mei 1988 naar de redactie met de bedoeling vóór de excursie naar Maastricht gepubliceerd te krijgen. Dit is blijkbaar niet mogelijk geweest.

200. **Eibergen.** Bij de viersprong. Beeldengroep en reliëfs.
Ontwerp: N.A. van der Kraak.
Geplaatst: 1948.
Opschrift:

VAN EIBERGENS ZONEN
SNEUVELDEN IN DE STRIJD
TEGEN DE INDRINGER
10-15 MEI 1940

E.H. Boevink, geboren 2 mei 1918
W.H. Hengeveld, geboren 7 dec 1903
H. Meijer, geboren 3 aug 1907
P.B. Sloot, geboren 10 dec. 1916
B.H. Unland, geboren 4 mei 1906.

De benodigde gelden werden door de gehele bevolking van Eibergen bijeengebracht tijdens een collecte.
Bron: SEOS.

201. **Eindhoven.** Stadhuisplein. Beeldengroep op sokkel met reliëfs. Gemaakt door: Prof. Paul Grégoire en Ir. J. van der Laan. Geplaatst in 1954.
Bron: SEOS.

202. **Emmeloord.** Op de Deel. Hier werd tussen 1957 en 1959 een achtkantige klokke-, uitzicht- en watertoren gebouwd door architect H. de Groot. Hierbij ligt een groep zwerfstenen, geschonken door de Noorse Zustergemeente. Daarnaast staat een witte sierbank waarop herdacht wordt dat de jonge polder (viel in 1942 droog) tijdens W.O.II, 'Neerlands Onderduikers Paradijs' werd genoemd.
Bron: NRC-Handelsblad van 12 juli 1983.

203. **Emmen.** In de voortuin van hotel 'Bos en Zon', Burg. Tymerstraat 1: Gedenksteen bevrijding van Drente door o.a. Poolse strijdkrachten.
Opschrift:

DZIGKUJGMYY
WAM-POLACY
10-4-1945

DANK AAN DE POLEN.

Geschonken door de gemeente, zakenlieden en particulieren. Onthuld: 10 april 1983 door de President of the 1st Polish Division Association Witolda A. Deimel.
Bron: Wapenbroeders, juli/aug 1988, artikel Joop Korthnis.

204. **Engwierum.** Gem. Oostdongeradeel. Herv. kerk, torenmuur. Gedenksteen.
Opschrift:

RINSE JEHANNES WIERSMA
BERNE 2 MAART 1921
FALLEN 19 FEBREWARIS 1942
YN STRAAT BANDOENG
KLAAS H. AARTSMA

BERNE 18 DESIMBER 1926
FALLEN 28 MAERT 1948
TO PARANG (YNJE).

In dit opschrift staan twee fouten, 19 febr. moet zijn: 20 febr. en Bandoeng moet zijn: Badoeng.
Bron: Reitsma, 149.

205. **Enschedé.** In het Volkspark. Beeldengroepen: voorstellende bomslachtoffers - Joodse vrouw - ondergronds verzetsoldaat 1940 - gijzelaar - gevangenen.
Gemaakt door Mari Andriessen. Onthuld op 4 mei 1953 door Min.Pres. dr. W. Drees, H.K.H. Prinses Wilhelmina zond op de dag van de onthulling het volgende telegram: 'Het monument hedenmiddag onthuld moge bij komende geslachten de hoogste plicht van dankbaarheid jegens hen die vielen levendig houden'.
Bron: SEOS.

206. **Ermelo.** Generaal Spoorkazerne. Monument Regiment STOOTTROEPEN. Bronzen beeld voorstellende de vrijwillige 'Stoter' uit de jaren 1944-1945. Gemaakt door de Amsterdamse beeldhouwer Nico Onkenhout. De sokkel bestaat uit Limburgse steen. Onthuld door Z.K.H. Prins Bernhard op 1 sept. 1984.
Bronnen: De Stem van 4 sept 1984. De Gooi en Eemlander van 3 sept 1984. Ons Leger van okt. 1984.

207. **Ferwerd.** Gem Ferwerderadeel. Vrijhof, voorstellende een krachtige mannenfiguur met schop en geweer. Op voetstuk gedenkplaat met de namen: J. WILDEBOER - R.H. KUIPERS - S.J. BOERSMA - J. DOORNBOS - G.W.H. ESSELINK - K. WESTRA - J. ANDRAE - O. BRANDSMA - A.R. GERRITSEN - J. GREIDANUS - J. HOFMAN - T. KALVERDA - T. LOOIJENGA - F. SIERKSMA - P.J. SMID - W. VALK - G. ZEEMANS - J. WASSENAAR.
Boven op het voetstuk staat: 'AS IT NEDICH IS.' Ontwerp en gemaakt door de Utrechtse beeldhouwer J. van Luyn. Onthuld: 4 mei 1956.
Bron: Reitsma, 69.

208. **Franeker.** Straatnaam Jan Bogstraat. In 1955 werd daar een boom geplant, daarvoor een zwerfkei met opschrift: NA TIEN JAAR BEVRIJDING IS DEZE BOOM GEPLANT. 1955.

L. SCHUITEMAKER

De officieren-administrateurs van kleeding en wapening

Van 1813 tot circa 1900, toen de laatste hunner met pensioen vertrok kende ons leger een afzonderlijke groep van officieren: de Administrateurs van Kleeding en Wapening. Met de Militaire Intendance, de Kwartiermeesters - na 1920 officieren van het Dienstvak der Militaire Administratie - en de Directeurs der Militaire Hospitalen, die voor het merendeel afkomstig waren uit de rangen van de Kwartiermeesters, vormden deze A.v.K.'s de 'Militaire Administratie, althans rond 1865, de periode waarover we voornamelijk zullen berichten.

Alvorens ons echter te beperken tot de A.v.K.'s en hun taken in de militaire samenleving lijkt het zinvol in zeer kort bestek de voorzieningen van 'de troep' terzake van kleding en wapening in de loop der tijden te schetsen. In het Staatse Leger was een ieder verplicht in eigen kleding en wapening te voorzien. Aanvankelijk was dan ook van

enige uniformiteit geen sprake, doch in het laatste kwart van de 17e eeuw kwam er meer eenheid en waren de Regimentscommandanten verplicht erop toe te zien dat hun regiment uniform gekleed en bewapend was. Hierbij speelden de Kapiteins een belangrijke rol, aangezien zij de voor hun compagnie benodigde goederen inkochten en deze dan weer 'op rekening' van hun ondergeschikten doorleverden. De hierdoor ontstane schulden worden middels het z.g. retentie-geld (1) op de soldij ingehouden. Teneinde te voorkomen dat de soldaten er op den duur haveloos bijliepen, was voorgeschreven dat het hele regiment elke drie jaar en masse in het nieuw werd gestoken, waarbij het nieuwe uniform dan moest afwijken van het oude. Bij de vorming van het Leger van de 'Bataafsche Republicq' werd de equipementskas ingevoerd, waardoor de kosten van de kleding en wapening niet langer meer op de individuele man drukten, maar door de Staat werden gedragen. Voor elke militair beneden de officiersrangen werd wekelijks een bedrag in deze kas gestort, afhankelijk van het Wapen, waarbij werd gediend. Bij de infanterie was dit zestien stuivers per week. Dit systeem vinden we na 1813 terug, zij het dat men toen sprak van het 'kleding- en reparatiefonds'. We komen hier straks nog nader op terug.

Tot circa 1880 berustte de verantwoordelijkheid voor de kleding- en uitrustingvoorziening bij de afzonderlijke Korpsen die elk daartoe een magazijn hadden dat werd beheerd door de Officiers Administrateur van Kleeding en Wapening. Aanvankelijk waren dit reeds gepensioneerde kapiteins, doch al spoedig ontwikkelde de functie zich tot een afzonderlijke discipline binnen de 'Militaire Administratie'.
Zonder al te veel in details te willen afdalen zullen we trachten de gang van zaken bij de Korpsen weer te geven en de rol van de A.v.K. daarbij te belichten. Teneinde in hun taken als verschaffer van kleding en uitrusting te voorzien kon het Korps putten uit een door het Rijk ter beschikking gesteld voorschot, dat maximaal gelijk was aan de totale waarde van 'al dat de kleeding der onderofficieren en soldaten kost'. (2) Eenmaal per kwartaal zonden de Korpsen aan het Ministerie van Oorlog een opgave van de benodigde stoffen enz. ter vervaardiging van kleding. Het Ministerie wees voor de levering daarvan dan een fabrikant of een 'binnen het Rijk gevestigde gepatenteerde koopman' aan waarmede de hoofdadministratie van het Korps dan een contract sloot. Na levering volgde wederom door de Commissarissen der Administratie uitgevoerde keuring, waarna de A.v.K. de goederen in zijn magazijnsvoorraad opnam. Het uniform-laken diende bij deze keuring op krimp te worden beoordeeld. Hoe dit geschiedde is weergegeven in afb. 1.
Ons verder beperkende tot de uniformen, het daartoe bestemde laken werd op maat gesneden door de Meester-Kleedermaker, die de stof op rekening uit het magazijn ontving. In de wintermaanden wanneer er weinig miliciens onder de wapenen waren, vervaardigde deze Mr-kleermaker een deel der benodigde uniformen, waarvoor hij de fournituren zelf aankocht. Het gerede product 'verkocht' hij dan weer tegen een vastgestelde prijs aan het magazijn. Een ander deel der uniformen werd eveneens reeds gesneden laken, met bijlevering van voeringstof en fournituren in de gevangenissen genaaid en vervolgens aan het Korps teruggestuurd. Merkwaardig is in deze de positie van de Mr.-kleermaker, die door de Minister was aangesteld, doch verder ofschoon hij niet voor particulieren mocht werken, min of meer optrad als zelfstandig ondernemer.
Hoewel de betaling van de stoffen enz. alsmede de aan de vervaardiging verbonden arbeidslonen door de Kwartier-meester van het Korps geschiedden (4), bestond de taak van de A.v.K. bepaald niet alleen uit het bijhouden van een voorraadadministratie, integendeel aan elk artikel in het magazijn hing - letterlijk - een prijskaartje, dat ook van belang was bij de verstrekking van de kleding via de compagnie aan de uiteindelijke gebruiker. In tegenstelling met het heden, waarin kleding en uitrusting in bruikleen worden verstrekt, kregen in de vorige eeuw zowel het vrijwillig dienend personeel be-

vervolgen.

§ 1597. De goedgekeurde wollen stoffen worden, in zoo verre als bij de voorwaarden van levering is bepaald, nat gemaakt, en daarna weder gedroogd. Het nat maken geschiedt in eene rivier, eene zuivere gracht of in kuipen met water (303), waarin de stoffen gedompeld en door en door nat worden gemaakt; daarna moeten zij te droogen gehangen worden, en zulks (tot voorkoming van ongelukken met schichtige paarden) op plaatsen waar geen voorbijgang van rijtuigen, met paarden bespannen, plaats heeft, en nimmer langs openbare wegen, aan baliën van bruggen of anderzins. De stoffen moeten overigens opgehangen of uitgespreid nedergelegd worden, zoodat geene plooijen of kreuken daarin kunnen opdroogen. *Instr. v. 1 april* 1816, I. 154, gehandhaafd bij *circul. v. 21 aug.* 1820, I. 253, voor zooveel zij met latere voorschriften bestaanbaar is.

Het natmaken en drogen van wollen stoffen. Het bovenstaande is overgenomen uit het boek van H. Hardenberg, HANDLEIDING tot de kennis van de BESTAANDE KRIJGSREGELING der Landmacht (Den Haag 1869), waaraan ook de meeste gegevens voor dit artikel zijn ontleend.

neden de rang van Tweede Luitenant als de miliciens zulks in eigendom en betaalden hiervoor uit de toelagen, die zij ontvingen op hun Fonds voor Kleeding en Uitrusting. Teneinde misverstanden te voorkomen: dit fonds was geen collectief bezit, doch elke man had zijn eigen fonds, waarvan de stand periodiek in zijn zakboekje werd aangetekend (5): Wanneer een uniformstuk voor vervanging in aanmerking kwam, werd dit ook weer tegen een geschatte waarde ingenomen en zo met het fonds verrekend.
De uitgifte uit en de inname in het korpsmagazijn aan/van de compagnieën geschiedde op een z.g. recepis dat dus behalve de aantallen goederen ook steeds de prijzen ervan vermeldde, hoewel de recepis later door een ander formulier werd vervangen, bleef men dit tot 1940 zo noemen, hoewel 'nette' fouriers de voorkeur gaven aan 'rissewater'!
Nog even stilstaand bij dit kleding- en reparatiefonds: de daarop bijgeschreven 'toelagen' omvatten twee elementen. Bij indiensttreding kreeg een ieder een vast bedrag van *f* 20,-. Daarnaast bestond een dagelijkse toelage, variërend van: *f* 0,10 tot *f* 0,15, afhankelijk van Wapen en functie. Adjudanten-onderofficier,die recht hadden op uniformen van officierslaken kregen echter ongeveer *f* 0,30.
Miliciens,die voor eerste oefening onder de wapenen kwamen werden zo mogelijk in gebruikte kleding gestoken, tenzij zij hun fonds tot de nieuwwaarde aanvulden. Bij vertrek met groot verlof werd het hun verstrekte tegen een geschatte waarde ingenomen tot een bedrag waarmede een eventuele schuld op zijn fonds aanwezig was

Tot 1837 deed de Administrateur van Kleeding en Wapening zijn naam volledig eer aan, want tot dat jaar stond ook het wapenmagazijn onder zijn beheer. Daarna werd deze taak overgenomen door een troupier, die om zijn functie als 'officier van Wapening' te kunnen uitoefenen een speciale cursus diende te volgen bij de Geweerwinkel in Delft.

Aangezien elk Korps over een A.v.K. beschikte was hun aantal gelimiteerd. In 1862 waren het er 23, doch in 1867, toen de 5 Regimenten Dragonders werden vervangen door 4 Regimenten 'Hussaren' tellen we er 22. Hoewel volgens de reglementen de

De tractementen per jaar van de Officieren A.v.K., de Kwartiermeesters en bij de Infanterie in 1868.

	Administrateurs van kleeding	Kwartiermeesters	Bij de Infanterie
2e Luitenant	*f* 1000,-	*f* 900,-	*f* 900,-
1e Luitenant	*f* 1200,-	*f* 1100,-	*f* 1000,-
3e klasse		*f* 1400,-	*f* 1400,-
Kapitein 2e klasse (1)	*f* 1600,-	*f* 1600,-	*f* 1600,-
1e klasse		*f* 1800,-	*f* 1800,-

1. Van 1842 tot 1882 waren bij de Kwartiermeesters, de Infanterie, de Cavalerie, de Artillerie, Genie alsmede bij de Generale Staf de kapiteins in tractementsklassen verdeeld, aanvankelijk in 3, later in 2.

A.v.K.'s luitenant of kapitein konden zijn, diende er bij de Grenadiers en Jagers een Majoor, die het officierskruis voor 50 jaar dienst droeg alsmede het ereteken 1813-1815!
Terwijl bij vrijwel alle andere officieren de verantwoordelijkheden stegen naarmate zij hoger in rang werden stond de Majoor A.v.K. bij de Grenadiers en Jagers voor precies dezelfde taken als de laatst benoemde 2e luitenant A.v.K. Mogelijk is dit ook de oorzaak dat de bezoldiging van deze groep een wat ander patroon vertoonde dan die bij de Kwartiermeester, wier tractementen in de subalterne rangen ongeveer gelijk waren aan die bij de infanterie. In afb. 2 zijn de tractementen naast elkaar gesteld.

Eigenaardig is dat de groep A.v.K.'s op twee manieren op sterkte werd gehouden (6). Enerzijds bestond de mogelijkheid tot 'horizontale instroming', waarbij Kapiteins en Kapiteins-Kwartiermeester en dito Eerste Luitenants naar de groep A.v.K.'s kon worden overgeplaatst. Anderzijds konden 'verdienstelijke onderofficieren', nadat ze een examen hadden afgelegd worden benoemd tot Tweede Luitenant A.v.K. en dan verder promotie maken. Dit examen omvatte: het schrijven, de talen, de geschiedenis, de aardrijkskunde, de rekenkunde, de reglementen, de administratieve voorschriften en de bewerking van de contabiliteitsstukken het vak betreffende. Hoewel dit examen minder uitgebreid was als dat voor Kwartiermeester gold het blijkbaar niet als een 'verligt' officiersexamen zoals dat destijds bestond voor onderofficieren met meer dan 10 dienstjaren, want enkele A.v.K.'s waren bij hun benoeming tot officier pas 23 jaar oud, hoewel anderen op dat moment de dertig reeds waren gepasseerd. Merkwaardig is ook, dat bijv. in 1874 er 4 A.v.K's bijkwamen in de rang van Tweede Luitenant, doch hun benoeming niet gelijktijdig plaats vond, zoals bij andere geslaagden voor het officiersexamen het geval was!

Na 1875 werd de aanmaak van kleding enz. gecentraliseerd, waarbij een drietal door de Intendance beheerde Centrale Magazijnen werden opgericht: Amsterdam, Delft en Woerden, die hun goederen distribueerden via Garnizoenskledingnagazijnen. Hierdoor werden de A.v.K.'s bij de Korpsen overbodig en verdwenen zij successievelijk uit het

legerbeeld. Enkelen hunner vinden we nog terug bij een der Centrale Magazijnen of als Beheerder van een Garnizoensmagazijn, doch in 1897 zijn er nog slechts 3 over, één als A.v.K. bij de K.M.A., één in dezelfde functie bij het Instructie-Bataljon terwijl de derde als Keurmeester bij het Centraal Magazijn in Amsterdam zijn dagen sleet.

Verklaring der noten:

1. Het retentie-geld diende niet alleen ter delging van de schuld voor kleding, uitrusting en wapening, doch ook ter bestrijding van 'algemene *compagnies-onkosten*', zoals de bijdragen in de betaling van de chirurgijn-majoor en de predikant.
2. Deze kosten waren voor een infanterist *f* 55,-, voor een 'hussar' *f* 95,-, voor een veldartillerist *f* 75,-, voor een rijdende artillerist *f* 115,-, voor een bereden Marechaussee *f* 95,- voor een vestingartillerist *f* 55,- en voor een kadet *f* 175,-.
3. De Meester-schoenmaker kreeg zijn leder niet uit het Korpsmagazijn, doch kocht dit zelf aan.
4. Hoewel de kwartiermeester de betalingshandeling verrichtte, geschiedde de betaling van grotere bedragen door de 'Hoofdadministratie', bestaande uit de commanderend officier en twee kapiteins. De Kwartiermeester was secretaris van deze Commissie.
5. De man mocht - zo lezen we in de reglementen - dit zakboekje niet in zijn schacot bewaren, doch diende het in zijn ransel op te bergen.
6. Ook bij de Plaatselijke Adjudanten en de Magazijnmeesters der Artillerie vinden we een dergelijke horizontale en verticale aanvulling.

G.J.C. SCHULTEN

Episoden uit de Spaanse Burgeroorlog 1936-1939

De strijd om Belchite, 24 augustus 1937 - 6 september 1937

De ruïnes van het Aragonese stadje Belchite, het oude Belia van de Romeinen, gelegen op ongeveer 48 kilometer ten zuid-oosten van Zaragoza, behoren heden ten dage tot een van de weinige nog zichtbare herinneringen aan de Spaanse burgeroorlog.
Weliswaar is er een nieuw Belchite gebouwd maar de puinhopen van het destijds geheel vernielde plaatsje, dat door Franco tot nationaal monument werd verklaard, zijn niet opgeruimd.

Belchite, dat destijds volgens officiële gegevens 3.812 inwoners telde, lag aan een belangrijk kruispunt van wegen. Het bezat een spoorwegstation en een klein vliegveld. De militaire bezetting in 1937 bestond uit een samenraapsel van troepen, falangistische militie en requeté's, met als kern enkele onderdelen van het 17e regiment infanterie 'Aragon'. Het geheel van in totaal 2.273 man, stond onder bevel van luitenant kolonel Enrique San Martin Avila.
Het 17e regiment infanterie maakte deel uit van de 1ste brigade van de 52ste nationalistische divisie onder aanvoering van generaal Mariano Mufoz Castellanos met Teruel als hoofdkwartier.
Krachtige steun bij de verdediging van Belchite werd ondervonden van de burgerbevolking. Onder leiding van de energieke burgemeester Ramón Alfonso Trallero hielp deze bij het maken van loopgraven en de aanleg van versterkingen.
Trallero sneuvelde op 5 september 1937, toen de loop van een door hem bediende mortier uiteensprong.
Tijdens het beleg zou deze burgemeester de navolgende boodschap hebben gezonden aan de tot ontzetting van stad oprukkende

nationalistische troepen, 'Wij spanjaarden hier in Belchite hebben geen haast. Indien de dood komt voordat U ons bereikt dan is hij welkom. Om ons te redden is het niet waard, dat ook maar het kleinste deel van ons leger wordt opgeofferd. Wij houden vol tot de dood. Leve Spanje.'

HET REPUBLIKEINSE ZOMEROFFENSIEF TEGEN ZARAGOZA IN 1937

Onmiddellijk na het uitbreken van de opstand in juli 1936, raakte een groot deel van Aragon met de hoofdstad Zaragoza en provinciesteden, zoals Huesea, Teruel en Belchite in handen van de aanhangers van Generaal Franco.
De opmars van de arbeidersmilities uit Catalonië was snel tot stilstand gebracht en langs de niet aaneengesloten frontlijn vonden slechts kleine schermutselingen plaats, wanneer men de mislukte aanval van de regeringstroepen op Huesca in april 1937 buiten beschouwing laat.
Het was aan dit stabiele en betrekkelijk rustige front in Aragon, waar het republikeinse opperbevel overging tot concentratie van troepen gevolgd door een offensief met als doel de verovering van Zaragoza en de hoop hiermede tevens de nationalistische aanval in het noorden, gericht op Santander, tot staan te brengen.
De republikeinse generaal Sebastián Pozas Perea, die de aanval in Aragon moest leiden, kreeg de beschikking over 80.000 man, veertig batterijen artillerie alsmede een honderdtal geheel nieuwe uit de Sovjet-Unie ontvangen tanks, waaronder onder de nieuwe BT-5 en pantservoertuigen. Voor luchtsteun waren 205 vliegtuigen beschikbaar.
Van deze legermacht maakten o.a. deel uit de 45ste divisie onder Emilio Kléber, in werkelijkheid de Sovjet-Russische generaal Lazar Stern, die door de propaganda werd voorgesteld als een genaturaliseerde Canadees. Voorts de 11e divisie onder Enrique Lister en de 35ste divisie gevormd door internationale brigades onder Walter, in werkelijkheid generaal Karol Swierczewski, later vice-minister van Defensie in het communistische Polen en beter bekend als General Golz in het bekende boek van Hemingway 'Voor wie de klok luidt'. Op 24 augustus 1937 werd een tangvormige aanval ingezet tegen Zaragoza. Aanvankelijk werd succes geboekt, de Ebrorivier werd overschreden bij Fuentes del Ebro en Mediana werd genomen. De plaatsjes Quinto en Codo noordelijk van Belchite vielen in republikeinse handen en de 11e divisie onder Lister wist dertig kilometer op te rukken tot op ongeveer twaalf kilometer afstand van Zaragoza.
Belchite werd weliswaar omsingeld maar hield stand en trok een steeds grotere concentratie van republikeinse troepen naar zich toe. Ondanks voortdurende en zware aanvallen zou het eerst op zes september worden ingenomen.
De tijd, die hiermede verloren ging, stelde Franco in staat versterkingen te zenden naar het Aragonese front en kon Zaragoza voor de nationalisten worden behouden.
Evenals enkele maanden eerder bij Brunete en later bij Teruel en ook bij Gandesa tijdens de slag aan de Ebro, liep bij Belchite een van republikeinse zijde goed voorbereide en aanvankelijk succesvol verlopend, offensief vast op de hardnekkige verdediging van een enkel stadje of dorpje, waaraan niet zonder meer voorbij werd getrokken maar dat men allereerst coute que coute wilde innemen.

DE GEVECHTEN OM BELCHITE

De eerste aanval op Belchite vond plaats vanuit het noorden en oosten in de ochtend van 24 augustus 1937 door een tweetal republikeinse brigade's, namelijk de XXXIIe brigade van de 35ste divisie en de CXVIe brigade van de 25ste divisie. Het geheel onder bevel van de voormalige box-instructeur Nilumón Toral Azacone, majoor en later luitenant-kolonel van de militie.
Een verwoede strijd vond plaats bij het op ongeveer zeven kilometer van Belchite gelegen gehucht Codo, dat werd verdedigd door 182 requeté's onder aanvoering van luitenant Francisco Roca Llopis, versterkt met een groep van veertig falangisten uit Belchite, die op de vroege morgen van 24 augustus 1937 waren uitgerukt voor het houden van een oefening.
Tot laat in de middag van 25 augustus

vonden huis om huis gevechten plaats in Codo, waarbij kwartier noch werd gevraagd noch werd gegeven. De bezetting deed een aanvankelijk vruchteloze uitval om Belchite te bereiken waarbij luitenant Roca sneuvelde.
Nadat de munitie was uitgeput deden de overlevenden in de avond opnieuw een uitval, waarbij enkelen inderdaad Belchite bereikten. Van de 182 requeté's, afkomstig van het Tercio de Nuestre Señora de Montserrat sneuvelden 136 man, terwijl er bij de veertig falangisten één overlevende was.
Inmiddels werd vanuit het zuiden en westen druk uitgeoefend door de CXVIIe en CXVIIIe brigade van de 25ste republikeinse divisie. De eerste massale aanval op Belchite, voorafgegaan door artillerie- en luchtbombardementen, vond plaats op 27 augustus 1937 en werd uitgevoerd door de 32ste divisie, alsmede een tweetal brigades van de 31ste divisie. Het zwaartepunt werd hierbij gelegd op de kwetsbare noordelijke verdedigingslinie van Belchite.
De opperbevelhebber van de republikeinse troepen in Aragon, generaal Sebastian Pozas, was op dat moment zozeer overtuigd van de val van Belchite, dat hij hoogwaardigheidsbekleders van zijn regering, w.o. de Minister van Landbouw, Vicente Uribe Galdeano en Dolores Ibarruri, beter bekend als 'La Passionaria', in zijn hoofdkwartier had uitgenodigd om getuige te zijn van de triomfantelijke intocht in Belchite.
Men kwam echter niet verder dan de bezetting op 28 augustus van enkele heuvelkammen en nadat versterkingen werden ontvangen, kon op 29 augustus een nieuwe hevige aanval worden ingezet.
Wederom moesten de verdedigers enig terrein prijsgeven, waaronder de versterkte boerderij 'El Saso'. Hier werd de bevelvoerend officier doodgeschoten door een muitende korporaal, die daarna het steunpunt overgaf.
Op 30 augustus werden door de republikeinse belegeraars van vijf kanten aanvallen ingezet, ondersteund door tanks, waarbij de nationalisten gedwongen werden zich terug te trekken in het geheel omsingelde stadje. Hierbuiten bleven slechts een enkele heuvelstelling, het spoorwegstation en het seminarie in handen van de aanhangers van Franco. Met uitzondering van het seminarie, waar ongeveer 140 man en enkele gevluchte vrouwen standhielden, gingen op 31 augustus ook laatstgenoemde posities buiten Belchite verloren. Onder de vrouwen, die in het seminarie waren achtergebleven, bevond zich Agustina Simón. Bij de uitbraak van de bezetting van het seminarie op 3 september 1937, viel zij in handen van de republikeinen en werd tesamen met enkele requeté's gefusilleerd te Hijar.
In de eerste dagen van september begon de penetratie door de aanvallers in het stadje zelf en op 2 september werd gevochten in de calle Mayor, de hoofdstrant van Belchite.
Temidden van een ontzettende lucht van ontbinding wordt de strijd gevoerd, huis voor huis, verdieping voor verdieping, kamer voor kamer. Op 3 september maakt het republikeinse opperbevel opnieuw de verovering van Belchite bekend. De gevechten gaan echter nog voort in wat wordt genoemd 'kleine haarden van verzet.'
De voornaamsten hiervan zijn gelegen rondom de kerk van San Martin en het gemeentehuis.
Op 5 september wordt door de bevelhebber van het Ve nationalistische legerkorps een radioboodschap uitgezonden, waarin het garnizoen van Belchite wordt opgedragen om in de nacht van 5 op 6 september uit te breken in de richting van de heuveltop Sillero.
Vuren zullen worden ontstoken om de richting aan te geven en patrouilles zullen worden uitgezonden om de uitbrekers op te vangen.
De commandant van de nationalistische troepen in Belchite, luitenant-kolonel San Martin Avila besloot om bij de gewonden achter te blijven en hij gaf majoor Santa Pau opdracht om tegen acht uur in de avond diegenen, die bereid waren om uit te breken, te verzamelen op het plein voor het gemeentehuis, Ongeveer 500 personen, militairen en burgers, waaronder vrouwen en kinderen, verzamelden zich. Drie pogingen om langs de stadspoort van San Roque in de richting van een olijfboomgaard te ontsnap-

pen, mislukten. Tenslotte wordt een vierde, vastberaden uitval ondernomen. Hierbij ontstond verwarring onder de belegeraars en de doorgebrokenen wisten zich te verspreiden in kleine groepen over het land, zich een weg zoekend in de richting van de nationalistische linies.
Velen verloren nog het leven door uitputting, dorst of in gevechten met de tegenstander. Onder de omgekomenen bevond zich majoor Santa Pau.
Uiteindelijk slaagden twee hoofdofficieren, acht officieren en honderdvijftig onderofficieren en manschappen, alsmede een klein aantal burgers in hun ontspanningspoging. In Belchite bleven achter luitenant-kolonel San Martin Avila, alsmede enkele doktoren en ongeveer zeshonderd gewonden en een kleine groep officieren en solapten, die achterbleven om de uitbraak te dekken. Ook de niet gevluchte burgers bleven achter. Eerst op 7 september 1937 kon het republikeinse commando het bericht geven, dat Belchite volledig in handen was.

EINDBALANS

Blijkens cijfers verstrekt van republikeinse zijde, werden 2.411 krijgsgevangen gemaakt. Gezien de sterkte van het garnizoen van Belchite en naaste omgeving van rond twee duizend man, moeten hieronder burgers zijn begrepen.
De oorlogsbuit bedroeg 2.000 geweren, 27 mitrailleurs, enige mortieren van 50 en twee mortieren van 81 mm. Voorts een batterij veldgeschut van 75 mm en twee stukken geschut van 105 mm.
Aan de kant van de nationalisten moet ruim de helft van het garnizoen zijn omgekomen, waaraan nog moeten worden toegevoegd de later aan hun verwondingen of in krijgsgevangenschap overledenen en de slachtoffers onder de burgerbevolking. De verliezen aan republikeinse zijde zullen een veelvoud hiervan hebben bedragen. Het geringe mededogen met de overlevenden, het fusilleren van gevangenen en de meedogenloze wijze waarop de latere evacuatie van de burgerbevolking plaatsvonden, vormen hiervoor een aanwijzing.

SLOTOPMERKING

Ook Nederlanders, deeluitmakende van de internationale brigades moeten aan de strijd rondom Belchite hebben deelgenomen. Zo spreekt het nationalistische oorlogsdagboek van een Nederlands lid van een internationale brigade, die per ongeluk met zijn auto verdwaalt en in Belchite krijgsgevangene wordt gemaakt. Bevoorrading van Belchite vanuit de lucht schijnt met redelijk succes te hebben plaatsgevonden. Radioverbindingen bleven tot het laatste moment in stand met het nationalistische Ve Legerkorps. Het ontbreken van water trok de grootste wissel op de verdedigers om in de laatste fase het gebrek aan medicijnen en de onmogelijkheid de stoffelijke overschotten van de gevallenen te begraven.

Geraadpleegde lectuur:

Belchite. Capitán De Diego. Barcelona 1939.
The Spanish Civil War. Hugh Thomas. Great Britain 1961.
La Guerra Espanola de 1936. Gühnter Dahms. Madrid 1966.
La Gran Ofensiva sobre Zaragoza. Monografias de la Guerra de Espana Nr. 9. Coronel José Manual Martinez Bande. Madrid 1973.
La Guerra Civil vista por los Exilados. Carlos Rojas. Barcelona 1975.
Espana Heroica. General Vicente Rojo. Barcelona 1975.
Belchite. Amado Izquierdo. Barcelona 1976.
El Ejercito Republicano en la Guerra Civil. Michael Alpert. Barcelona 1977.
Memorias de un Luchador. Enrique Lister. Madrid 1977.
La Guerra Apasionada. Peter Wyden. Barcelona 1983.

Kl. SIERKSMA Jf.S.U.A.

Vaandels van de Hollandse Artillerie in 1809

In de vlaggencollectie van het Royal Chelsea Hospital in Londen worden twee identieke vlaggen bewaard - de ene wit, de andere donker blauw ('nassaublauw') -, behorende tot de krijgsbuit na de capitulatie van Vlissingen, bij de Engelse invasie van Walcheren (augustus-december 1809) in de Vijfde Coalitie-oorlog. (1)

Het garnizoen van generaal Monnet werd door de Engelsen overmeesterd met twee vaandels van het regiment Pruissen; de andere eenheden bezaten geen vaandels; het Ierse regiment slaagde erin het vaandel in veiligheid te stellen.
In genoemd garnizoen waren drie compagnieën Hollandse artillerie ingedeeld, in het bijzonder belast met de verdediging van de kleinere versterkingen, zoals het Fort Bath (2). Omdat het regiment van koning Lodewijk geen eigen vaandel had is het waarschijnlijk dat juist de compagnieën die wel bezaten.
De formele en officiële afmetingen ervan is niet bekend; men moet zo ongeveer 65 x 100 cm stellen. Het waren dus echt kleine vaandels, genageld op een zwarte vaandelstok met een eenvoudige vergulde piek, waar twee gouden koorden met kwastjes van af hingen.
De beschildering van het vaandeldoek liet een erg ingewikkeld patroon zien.

Het - naar Hollandse traditie - niet midden op het vaandel, maar op 1/3 vanaf de stok gerekend aangebrachte 'embleem' wordt in de eerste plaats gevormd door een (in de richting van de vluchtzijde) liggende en naar de broekzijde omziende gouden leeuw, rustend op een in natuurlijke kleuren uitgevoerde kanonsloop. Midden daarachter staat rechtop een bundel fasces (roeden), samengehouden door een groene band en bekroond met een zilveren helm waarop een rode crinier (haarbos). Als totale achtergrond van deze beide hoofdmotieven dient een collectie van allerlei andere attributen.

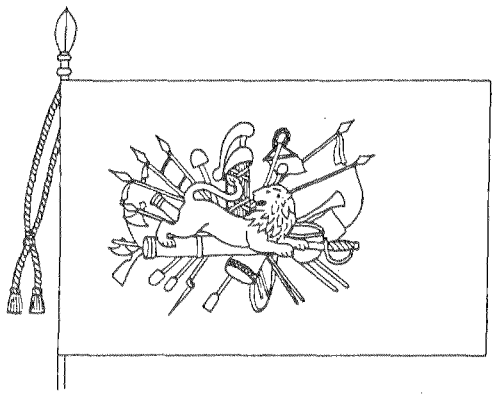

Aan de broekzijde zijn dat, schuin gericht naar die zijde: een stamper (voor het kanon), een rood goud geboord vendel, een witte vlag aan een vergulde piek, een blauwe vlag, een strijdbijl in natuurlijke kleuren, een bruinig geweer, twee kanonwissers, een bajonet, een dieptrom van koper met een rand van blauwe, witte en rode driehoeken, en de erbij behorende bruine draagriem.
Aan de vluchtzijde, schuin gericht naar die zijde, ziet men: een rood vexillum (romeins legervaandel) met vergulde stok, bovenaan gesierd door een groene lauwerkrans, een rode vlag, een witte vlag, een gouden trompet met rode vaan, een lichtblauwe paukentrom met natuurlijk gekleurd vel, en een sabel, gestoken in de kanonsloop.
Overigens vertonen de geschilderde vlaggen geen enkele aanduiding met letters of cijfers.

VAANDEL VAN DE 5de HALVE (BATAAFSE) BRIGADE

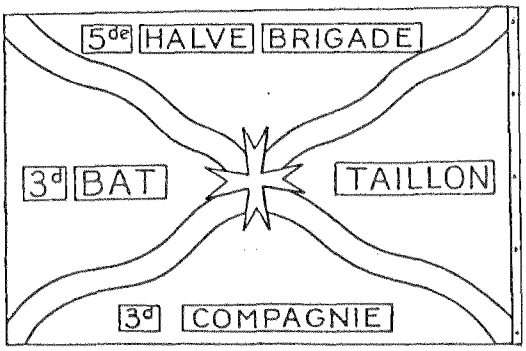

Tot aan 1945 (toen oorlogsgeweld heel veel historisch onvervangbaars verwoestte) werd er bij het historisch genootschap van Würzburg een vaandel bewaard, afkomstig van het 3de bataljon van de 5de Halve (Bataafsche) Brigade. Waarschijnlijk is dit vaandel verloren gegaan; gelukkig bleef een modeltekening bewaard.
Het vaandeldoek zelf is donkerblauw (nassaublauw) met uit de vier hoeken, gericht op het midden, elk een smalle gegolfde vlam in lichtblauwe tint. Over de vlamtongen op het midden is een wit (maltezer) kruis gelegd. De teksten zijn met zwarte letters op ingezette witte (flanel-?)stroken aangebracht. Het vaandel is 40 cm hoog, 60 cm lang.
De 5de Halve Bataafsche Brigade, ingericht naar Frans model, vocht in Duitsland (1796), in Ierland (1797), aan de Main (1800-1801) en tenslotte in Hannover. Het maltezerkruis op het midden doet vreemd aan: in die tijd immers werd zo'n kruis als een feodaal embleem beschouwd; en dat strookte uiteraard niet met de republikeinse gedachten van toen! En wie bezorgt mij informatie over de naam TAILLON?

1. Vgl. ook: Emblèmes et Pavillons (Paris) No. 16. (P. Charrié).
2. 'Toen de Engelschen, in het jaar 1809, eene landing in Zeeland ondernamen, werd het Fort Bath, in het begin van Augustus, door den Hollandschen Generaal BRUCE verlaten en weinige dagen daarna door de Engelschen bezet, van waar zij eene onderneming op Antwerpen wilden beproeven; dan, de toebereidselen ziende, welke men maakte, om hen te ontvangen, besloten zij op den 24 Augustus weder af te trekken, waarmede zij den volgenden dag reeds een aanvang maakten. Nu werden de in het fort gevonden stukken van de affuiten genomen en ingescheept; de affuiten zelven, met nog ander krijgsvoorraad, op den dijk naar den kant van Borselen gebragt, in vier hoopen verdeeld en in brand gestoken.' (A.J. VAN DER AA, *Aardrijkskundig Woordenboek* . . . etc. II (Gorinchem 1840); in voce BATH (FORT).

C.A. HESHUSIUS

Uit het dagboek van luitenant Donck (XXXVIII)

BANDJIR
Eind augustus 1902 was er weer veel werk aan de winkel.
'In de middag ontving ik een brief van de overste met opdracht om terstond een patrouille,voorzien van één dag levensmiddelen, uit te zenden daar men in de omtrek van Lho Semawé slaags was geweest met een bende. Ik besloot de patrouille des avonds te laten vertrekken. Het ongeluk wilde dat er een geweldige bui kwam opzetten; het geleek wel een orkaan. Toen de bui bedaard was, begon echter het rivierwater te wassen en wel zo hevig dat de kabel over de rivier brak. Ik had dus geen verbinding met de linker oever. Eerst tegen het aanbreken van de dag was de verbinding hersteld.'
Nu kon Donck ook niet waarschuwen dat zijn patrouille dus pas later zou arriveren, want er was geen telefoon. In dit geval bleek zijn patrouille ook niet meer nodig te zijn. Maar ruim een week daarna was er weer ellende op de rivier de Kroeng Passee.
'Tengevolge van het beestenweer is het hier in Blang Reumah zo ellendig, dat wij nergens een behoorlijk droog plekje kunnen vinden. Ook ons vlot sloeg weer weg.'
In een gebied zonder bruggen kan men

soms lang geïsoleerd zijn wanneer de rivieren wassen, of, zoals men in Indië zei, wanneer er 'bandjir' is. Zodra het op de berghellingen hard regent, komt het vele water dat met die tropische buien omlaag valt, in wilde stromen terecht in de rivierbeddingen, welk op deze plotselinge grote aanvoer niet berekend zijn.Het kolkende woeste water stijgt onrustbarend,is bruin van de modder en sleept bruggetjes vlotten en bootjes mee. Een oversteek is dan uitgesloten, want het is levensgevaarlijk. Men moet dan maar wachten tot het water weer laag is. Hopelijk zijn boten, vlotten, kabels en pontjes nog aanwezig. Met de stroom meegesleepte complete boomstammen hebben vaak enorme schade aangericht.
Inmiddels was er bij Geudong een aardige concentratie van onze troepen geweest (op 20 km afstand), maar Donck had dat niet kunnen waarnemen.'
'De sergeant die 's middags uit Geudong terugkeerde, deelde mede dat daar de kolonel, de overste en hun adjudanten waren met een detachement cavalerie van zestig man. Zij gingen vandaag nog door naar Lho Soekon; wij blijven dus van een bezoek verstoken.'
Er klinkt enige spijt want dat circus had Donck graag op zijn eigen buitenpost te gast willen hebben.
Wel moest hij zijn jongere college Bouwman die kant uit sturen: 'Amice Bouwman is op transport naar Lho Semawé; dan kan hij zich eens amuseren in deze wereldstad!'
Als je maar lang genoeg in de rimboe zit is alles betrekkelijk, denken wij dan maar.

BLUBBER IN OVERVLOED, MAAR GEEN FRIGIDAIRE . . .

Het was volop regentijd en in Doncks bivak Blang Reumah aan de rivier Kroeng Passee, zo'n 25 kilometer het binnenland in was het een grote modderbende. Natuurlijk leed zowel het moreel als de gezondheid van de militairen daar onder. In de laatste dagen van augustus wilde Donck proberen daar iets aan te doen:
'In de morgen een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid het water van een moeras naar de kali te doen afvloeien, opdat het moeras droog zou komen te liggen. Het was een zware en lastige tocht. Van een oude Atjeher vernam ik nog bijzonderheden over de loop van de rivier, welke zich jaren geleden verlegd heeft.' Maar dat laten leeglopen is niet meer gelukt, gezien de waterstand en de aanhoudende buien.
De dag voor Koninginnedag (30 augustus) kwam er gelukkig een transport aan. Niet alleen met post en een oude krant: 'De kapitein had ingevolge mijn verzoek tractatie voor de jongens mee gezonden, zodat wij de verjaardag van HM de Koningin met lekker eten en drinken hier in de rimboe hebben gevierd'.
Veel kan dat bijzondere feestmenu niet geweest zijn; mogelijk een extra blikje vlees en wat zoetigheid voor dessert; wèl echter voor de man een extra rantsoen (0,05 cc) jenever en voor de hogere kaderleden en officieren een half flesje wijn en iets extra's voor de rijsttafel.
Drie dagen later zou de kapitein met nogal wat mensen komen: 'Volgens afspraak zou de kapitein vandaag met veertig man, waarbij luitenant Bouwman, hier komen. Ik had dus gezorgd dat er eten in overvloed was bereid. Toen het tegen twee uur liep heb ik alleen gerijsttafeld. De dag verstreek zonder dat er iemand kwam. Wat daarvan te denken? Nu er was geen radio of telefoon en dan zit je maar te wachten. En ook geen frigidaire of diepvries om de maaltijd voor zoveel eters in op te bergen. We mogen aannemen dat het detachement alles maar zelf heeft opgepeuzeld.
Pas twee dage later kwam de colonne aan. Zo goed en kwaad als het ging organiseerde Donck nog een soort party.
'. . . de troep was vergezeld van een geoloog die met het oog op de petroleum er bij was. Ook Toekoe Bin, de plaatselijke Atjehse bestuursambtenaar ontving een uitnodiging om van de partij te zijn. Hij had mij onlangs een fles laten zien waarin aarde en gouderts zat, bij welke gelegenheid hij de vraag had gedaan t.z.t. eens met een patrouille mede te mogen gaan. Het was een drukte van belang in Blang Reumah . . .'
We weten het: niet lang hierna werd er inderdaad aardolie aangeboord; en heden

Jammer dat luitenant Donck de cavalerie niet zag: zestig man en zestig paarden... Hier ziet men ze dan aan de kust, in de rust lekker pootjebadend met hun dienstpaarden. Twee korporaals met hun dikke witte chevrons op de benedenmouw van hun tuniek; de rest in sporttenue, een enkele met batik slaapbroek als short. In Atjeh was ook steeds een eskadron cavalerie onder leiding van een ritmeester.
(Foto: Legermuseum Delft)

ten dage is er daar en voor de kust een machtige industrie aan de gang met vloeibaar gas dat in massa per tankschip wordt geëxporteerd, meest naar Japan.

VIJANDELIJKE ACTIVITEIT

Enige dagen daarna was Donck mee op colonne in een gebied van zo'n 20 kilometer zuidelijk van het bivak. Met de vondst van olie zat het niet mee : 'Het onderzoek naar mineralen leverde niet veel op; vrijwel overal waar wij kwamen hadden wij te veel last van vijandelijk vuur. Eerst wanneer men in de vlakte vrij veilig kan marcheren, kan er aan gedacht worden exploiratie-plannen te maken. Wij treffen het nogal ongelukkig; steeds viel de regen in stromen neer. De eerste drie dagen was ik ook nogal beroerd maar de vierde dag was ik weer geheel opgeknapt. Ik kan toch wel merken dat de malaria mij goed te pakken heeft.'

Inderdaad was zoekwerk naar mineralen in zo'n toestand onmogelijk; en het zelfde gold voor de opnemings brigades van de topografische dienst voor het maken van stafkaarten.

Ook nu was Donck weer wat te voortvarend en liep onnodige risico's: 'Ik had deze dag spits; toen het bos ijler werd liet ik de spits halt houden om vooraan even te verkennen;ik vergat twee mensen mee te nemen. Plotseling had ik aan mijn rechterhand een pad dat opwaarts naar een ladang (=akker) liep. Op het zelfde moment kwamen twee Atjehers met geweer over de schouder het pad van deze ladang op; wij stonden op een afstand van circa 100 meter van elkaar. Juist toen beide Atjehers hun geweer in de aanslag brachten, hoorde ik achter mij het commando 'liggen'. Nauwelijks had ik mij bliksemsnel neergeworpen of achter mij knalden twee schoten. Een Atjeher viel; de andere

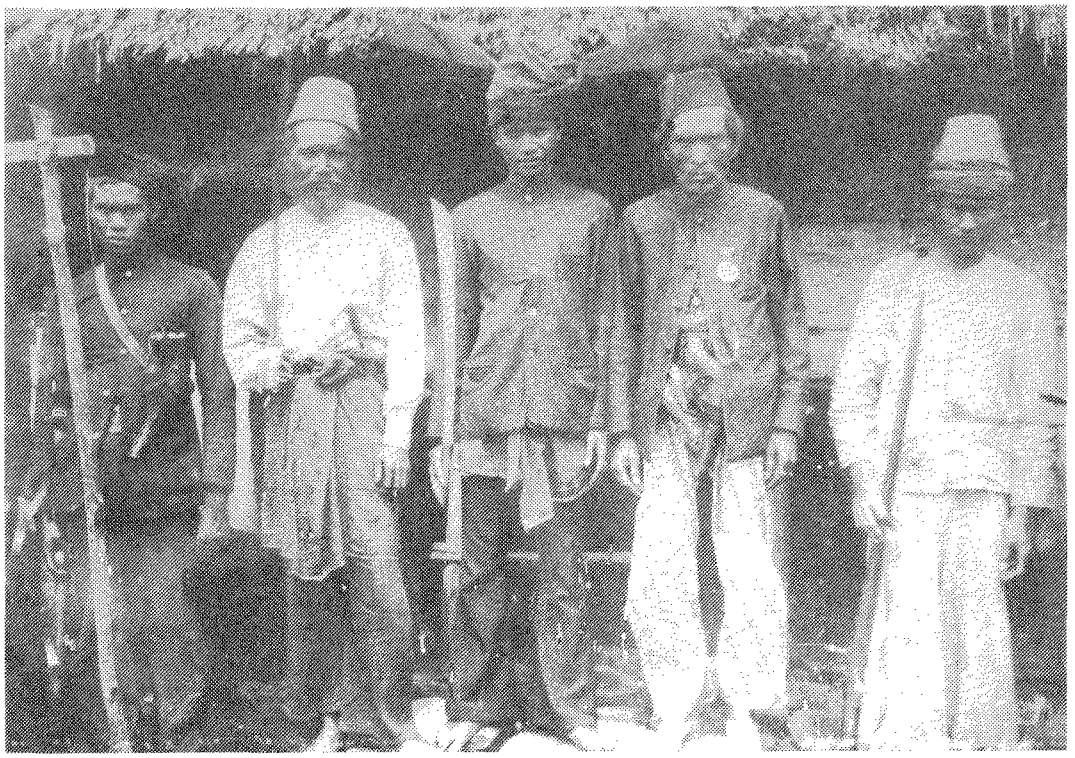

In het wrakke bivak Blang Reumah organiseerde luitenant Donck nog een party. Waarbij ook Atjehse plaatselijke autoriteiten waren uitgenodigd. Op deze foto kan men zich daar een idee van vormen. De hoofden, meest wat oudere heren, hadden steeds een soort lijfwacht bij zich; deze mocht - zoals men duidelijk kan zien - bewapend zijn met vuurwapens. Wat eveneens opvalt is dat Atjehers er bepaaldelijk niet dociel uit zagen. (Foto: H.W. Frijling)

vluchtte weg. Twee man van de spits hadden mij toch gevolgd en die waren voorzichtiger dan de luitenant, en waren juist op het goede ogenblik op de kruising van de paden aangekomen.'
Er ontwikkelde zich toen een gevecht waarbij enige Atjehers sneuvelden en de militairen enige vuurwapens buit maakten.

GEZONDHEIDSPROBLEMEN

Het zware werk op de posten viel niet altijd mee; Donck zelf sukkelde al een paar weken. Hij had graag wat dagen vrijaf willen hebben: 'Ik had een paar dagen naar Lho Semawé gewild, maar de kapitein was gisteren niet in orde, zodat ik maar bleef. In de avond was hij weer wat opgeknapt. Onder het praten heb ik de kapitein gezegd dat het slechte bivak veel nadeel aan onze gezondheid doet. Ook toen weer moesten wij, ten gevolge van een geweldige. donderbui ons tampatje (=bed, nachtleger) oprollen, het zeil er over heen leggen en onze burnous aantrekken.'
De barakken in Blang Reumah, we wisten het al, lekten als een mandje. En bij zware regen was het binnen bijna even nat als buiten. De burnous die Donck en zijn kapitein van ellende maar aantrokken, was een lange Arabische cape of mantel met capuchon, niet behorende bij de uitrusting, maar die vele KNIL-officieren toch in bezit hadden. Zo bleef je nog droog . . .
Donck zou een paar dagen later maar naar Lho Semawé gaan: 'Ik moet mijn tractement van de vorige maand nog halen en dan wil ik tevens de dokter raadplegen. Mijn onpasselijkheid komt té vaak terug; toch eet ik goed. Aan het eind wil de kapitein zelf weer eens naar Lho Semawé en dan komt er voor mij voorlopig niets van. Luitenant Ramaer is bereids geëvacueerd. Officieren sneuvelen

of raken gewond, maar ook velen moeten het afleggen. Het is te zwaar; sterke gestellen houden het niet vol.'
Nu, veel geld kon Donck in zijn rimboebivak zeker niet uitgeven. Het gros van het salaris werd naar Nederland gedelegeerd; daar maakte men dan een aantrekkelijk spaarpotje en leefde hoofdzakelijk van de toelage die men te velde of in het bivak verkreeg. Met het treintje vanaf Geudong kwam Donck dan aan de kust in Lho Semawé aan. Dat was al een hele opluchting om de zee te zien: 'De overste bij wie ik mij meldde, wilde mij naar een ander bivak overplaatsen in verband met mijn gezondheidstoestand. Ik stelde hem echter voor eerst het advies van de dokter af te wachten, want echt ziek gevoelde ik mij niet. Eerst bracht ik de zaken in orde om tegen de avond weer eens fijn aan de zee te zitten. Minder prettig vond ik het dat mijn barak waar ik mijn fijne bed heb staan, voortdurend door doortrekkers wordt gebruikt. Men vergeet dan de deur te sluiten en de boel verdwijnt, zonder dat er een haan naar kraait. Ik zal dit toch eens met de overste bespreken.' De dag daar na was Donck uitgebreid bij de officier van gezondheid: 'De dokter die mij goed onderzocht heeft, vond hart, milt en lever in goede orde; maar ja de verse krachten was ik kwijt.
op zijn vraag of ik van Atjeh weg wilde, antwoordde ik ontkennend. Ik blijf liever op Atjeh, maar zeide ik hem, ik ben verloofd en mag dus niet hier blijven als mijn gezondheid in gevaar is. Nu, dat was niet het geval; hij raadde mij aan voorlopig niet op colonne te gaan en een rustiger en gezonder bivak te vragen. Daarna met de overste gesproken, die mij naar Panté Lhong in Peusangan overplaatste. Daar ik echter beloofd heb morgen weer naar Blang Reumah terug te keren, zal ik daar mijn opvolger afwachten.'

MILITAIRE BEGRAFENIS IN HET DONKER

Intussen was het in het nabijgelegen Geudong halverwege Doncks bivak Blang Reumag weer goed mis geweest.
'Om vijf uur 's avonds kwam de trein uit Geudong binnen met twee gesneuvelden: een Europees sergeant en een Europees fuselier. En drie gewonden. De fuselier kende ik goed, die was met mij op tocht geweest. De begrafenis had om zeven uur plaats, waarbij ik gesproken heb.'
We weten het: in de tropische hitte geschiedde de begrafenis altijd met bekwame spoed. In de morgen gesneuveld: dezelfde dag in het graf. In gedachten zien wij luitenant Donck - zelf vermoeid en hologig - met zijn mannen. Zeven uur al in het donker, bij het flakkerende licht van flambouwen. Het eresalvo twee maal dat schril moet hebben geklonken aan de rand van het oerbos met al de nachtelijke geluiden. De troep aangetreden, Europeanen en Indonesiërs, in hun donkere velduniformen, met geweer gepresenteerd. Mogelijk nog met mist of vallende regen . . .
Volgende keer gaan we kijken naar Doncks nieuwe post, meer naar het noordwesten terug langs de kust.

(Wordt vervolgd)

NOOT VAN DE REDAKTIE:

Door een misverstand werd deze aflevering nog niet geplaatst. De redaktie biedt de auteur hiervoor haar excuses aan.

Drs. R.P. DE GRAAF

Het konflikt Zeeland bewester Schelde tot en met het verdrag van 1256

Van wie was Zeeland bewester Schelde? In de middeleeuwen was dit strategisch zo belangrijke gebied inzet van strijd tussen Vlaanderen en Holland. Ik wil in twee bijdragen dieper op de militaire aspekten van dit historische konflikt ingaan. Nu tot en met het verdrag van 1256 en later wil ik eindigen met de vrede van Parijs uit 1323.

Vanouds hoorde Zeeland bij Vlaanderen. (1) De Vlaamse graaf had al in de 11e eeuw een vazal, een burggraaf, die voor hem de bestuurlijke en juridische zaken waarnam. Toen de Hollandse graven gaandeweg delen van Zeeland wilden inlijven, moesten zij leenhulde brengen aan de Vlaamse bezitters. In de vroege 13e eeuw werden de inkomsten van deze Zeeuwse gebiedsdelen tussen beide overheden gedeeld. De Hollandse graven bleven echter ontevreden over de door hun verschuldigde leenhulde en zonnen op een mogelijkheid om de Vlaamse aanspraken op het gunstig gelegen gebied ongeldig te laten verklaren.

In 1247 was graaf Willem II van Holland te Keulen tot Rooms-koning aangesteld. Deze had een jaar later, tijdens het beleg van Aken vrij onverwachts zijn kracht getoond. De burgers van Aken waren verontwaardigd over de Keulse bisschop en de pauselijke vertegenwoordiger die, zonder dat zij er voldoende bij betrokken werden, eigenmachtig een Rooms-koning hadden gekozen. Willem II mocht daarom de stad niet in. Toch gelukte het hem met behulp van Friese troepen om de stad tot overgave te dwingen. Aken ligt nogal laag en Willem liet het water, 'de grote vloet', van een aantal bronnen en beekjes 'in al de husen tot Aken binnen'. (2) Volgens de schrijver van de *Rymkroniek van Melis Stoke* - waarover in de volgende paragraaf meer - werd er zelfs diep in het woud een put geslagen. De belegeraars moesten een 40 voet hoge wal opwerpen om het kamp droog te houden en opdat het water direkt op de stad aan zou stromen.

Mede aangespoord door dit succes zag de Hollandse graaf en Rooms-koning vier jaar later, in 1252 op een Rijksdag te Frankfort, kans om op Zeeland beslag te leggen. Hij ging als volgt te werk. Moeder Margaretha van Vlaanderen was eerst gehuwd geweest met Burchard van Avesnes en later met Willem van Dampierre. Uit het eerste huwelijk moet zoon Jan van Avesnes met name worden genoemd; uit het tweede Gwijde van Dampierre. Laatstgenoemde erfde alvast de grafelijke titel (in 1247). Jan van Avesnes voelde zich misdeeld en huwde de zuster van graaf Willem II, Aleidis van Holland, zodat er nu een vijandschap en tegelijk een bondgenootschap met Vlaanderen bestond. Van deze situatie maakte Willem in 1252 gebruik. Hij verklaarde als Rooms-koning dat Margaretha van Vlaanderen alle Rijkslenen, met inbegrip van Zeeland bewester Schelde (!), moest afstaan aan haar zoon Jan van Avesnes. Margaretha en haar zoon Gwijde van Dampierre waren zeer verontwaardigd en ze besloten tot de aanval over te gaan. Bij voorkeur door middel van een grootschalige amfibische operatie.

DE SLAG BIJ WESTKAPELLE: vrijdag 4 juli 1253

Margaretha nam een politieke manoeuvre te baat om de Rooms-koning persoonlijk uit te schakelen: ze belegde in Antwerpen een konferentie waarop haar raadslieden zo uitputtend mogelijk het Vlaamse gelijk in de kwestie Zeeland-bewester Schelde toelichtten. In de woorden van Melis Stoke: 'Die voer de vrouwe hilden tpleit,/ Makedent so

langhe ende so breit . . . Si souden (den) coninc houden daer/ Met parlemente.' (3) Waarschijnlijk heeft Willem II in dit stadium het Vlaamse gruwel en bedrog nog niet doorzien. Gedurende het politieke en diplomatieke steekspel was Margaretha achter de schermen druk in de weer om haar wil gedaan te krijgen. Ze gaf haar zoon Gwijde van Dampierre opdracht om de nodige logistieke aktiviteiten te ondernemen, teneinde een behoorlijke legermacht te kunnen verschepen. Ook werd kontakt opgenomen met bondgenoten en weldra verschenen in Vlaanderen de eerste adellijke troepen uit Bourgondië, Poitou, Frankrijk, Picardië en Henegouwen.

Margaretha paaide en ronselde hulptroepen in de rijke steden en aldus toog ook het gemeentelijk krijgsvolk naar de Scheldeboorden. De vloot bevond zich 'Te Waterdunen an dat mere'. (4) We mogen aannemen dat de gravin de voorbereidingen voor de expeditie toch niet geheel geheim heeft weten te houden, want volgens enkele kroniekschrijvers kreeg Willem lucht van haar kwade zaken. Volgens de *Divisiekroniek* (een zestiende-eeuws geschiedwerk) heeft hij 'aen synen broeder Floris gheschreven van dit opset / hem belastende daerom haestelick te vergaderen alle wat hy van volcx weghen te samen brenghen mocht te Westcappel / om 't Vlaemsche gheweldt tegen te staen. (5) Matthieu Paris die in de dertiende eeuw leefde, stelde het anders: 'Cependant les susdits seigneurs d'Allemagne, ayant eu connaissance de leur arrivée hostile, avaient eu la précaution d'occuper l'ile de Zélande avant l'arrivée d'iceux.' (6) Duitse vorsten, uit Mons en Keulen, waren dus achterdochtig geworden en mede door hun toedoen werd Walcheren van een adekwate afweer voorzien. Bij gebrek aan verder bronnenmateriaal, moeten we de vraag op welke wijze en welk moment Willem van de vijandelijke plannen op de hoogte werd gesteld, verder laten rusten - hoewel het verleidelijk is om in onze verbeelding stil te staan bij dit middeleeuwse inlichtingenwerk. Zeker is dat de Rooms-koning zich op weg begaf richting Walcheren, een legerschare meenam en later arriveerde in 'Ernemude,

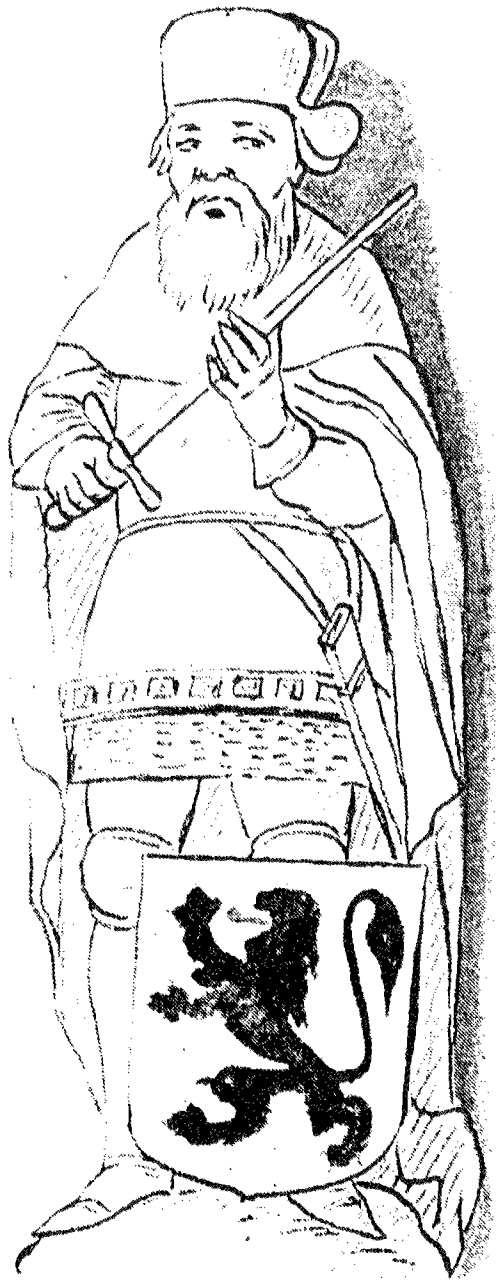

Gwijde van Dampièrre, graaf van Vlaanderen 1278-1305.

met haeste groot,/ Ende sloech sijn paert uten boot.'

Margaretha en de haren waren zeer optimistisch over het welslagen van de aanval. De chroniqueurs vermelden in vele talen dat de

Vlamingen geen weerstand van betekenis meer verwachtten nu de koning zo fraai van het front was weggelokt: 'want si vorwaer / Waenden: waer hire selve (was de koning er zelf) niet,/ Dattie vrouwe sonder verdriet / Zeelant soude winnen wel' (Melis Stoke). Willem, kapelaan van Brederode en procurator van het Egmondse klooster, een leeftijdgenoot van Melis Stoke, schreef in zijn *Chronicon*: graaf Gwijde '. . . volens Zelandiam intrare et terram in regis absentia, quasi sine defensore, capere eandemque perpetuo possidere' (wil Zeeland binnengaan en het land, terwijl de koning afwezig is en schijnbaar zonder verdediging, bezetten en voor altijd in bezit houden). (7) Zou deze achteloosheid uitsluitend te wijten zijn aan een blind vertrouwen in de geraffineerdheid van de eigen plannen? Melis Stoke heeft van mensen uit de omgeving van Margaretha vernomen dat het tijdschema voor de troepenverplaatsing en het inschepen erg krap was: 'Sy haeste seer, als ic hoer lien.' Meenden de Vlamingen dat een goed en groots opgezette aanval met gunstige strategische vooruitzichten onmogelijk kon mislukken? Hoe het ook zij, door het volkomen verkeerd inschatten van de positie van hun tegenstanders en het bijgevolg ontbreken van iedere notie van de numerieke Hollandse sterkte, ging de invasiemacht een gewisse ondergang tegemoet: 'Ende dat here (leger)/ Van Hollant ende van Zeelant mede / Stont ghescaert . . . Inden dunen ghereet ten spronghe.'

Er zijn twee redenen om aan te nemen dat men in Holland op de hoogte gesteld was en het leger zich op de naderende Vlaamse vloot kon voorbereiden. Ten eerste bezitten de duinen bij Westkapelle een voor Nederland ongebruikelijke hoogte en tegenwoordig is zelfs bij minder gunstige weersomstandigheden een plaats als Knokke waarneembaar. Het laagland van Walcheren ligt gemiddeld één meter onder het zeenivo, dus in de 13e eeuw zullen de duinen vermoedelijk ook al vrij hoog zijn geweest. De tweede reden is dat in de *Rijmkroniek* vermeld wordt, dat graaf Floris tot ridder geslagen werd, 'Doe hi de viande voer hem sach'. Nadat de

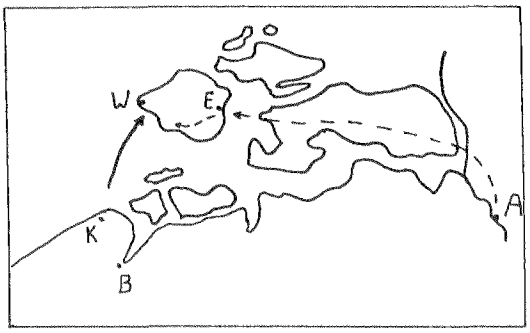

De Slag bij Westkapelle, 4 juli 1253.
W=Westkapelle
E='Ernemude' ⟶ *Vlaamse expeditie*
A=Antwerpen ⇢ *Route Rooms-koning Willem II*
K=Knokke
B=Brugge

vijand was gesignaleerd, bleef er dus nog enige tijd over om het eigen moreel op te vijzelen. Het strategische belang van de hoge duinenrij reikte nog verder, want het verschafte de verdedigers superieure en dus moeilijk te nemen posities. De omvang van het leger te Walcheren zal zeker niet onaanzienlijk zijn geweest, anders zouden de mannen gewanhoopt hebben toen ze de geweldige Vlaams-Franse vloot in zicht kregen! Dat deze aanval op dit tijdstip door de Hollandse legerleiding verwacht werd, is niet plausibel, aangezien de Rooms-koning pas aan het front arriveerde, toen het pleit beslecht was.
Baron Kervyn de Lettenhove meent in zijn *Geschiedenis van Vlaanderen onder Zijne Graven* dat er 'drie kleine vloten' waren: 'De twee eersten landden pas aen op het grondgebied van West-Capelle, en de krijgslieden hadden den tijd nog niet gehad zich in slagorde te scharen, op de dijken en langs den boord der moerassen, toen men reeds de hoorne en trompen hoorde schallen.' (8) Willem de procurator stelt het iets anders: de eerste Vlaamse afdeling die de Zeeuwse kust bereikte bestond uit adellijke ridders. Terwijl dezen werden aangevallen, arriveerden de tweede en derde troepenformaties ineen ('Hic itaque nobilis ille Flamingorum populus navibus descendens . . . Prima cohors dejicitur, secunde tertia jungitur'). (9) 'Juist toen de Fransen en Vlamingen gehaast hun schepen verlieten - en ze zich onwennig en

Dijk en duinen bij Westkapelle. Rechts ligt, over de Westerschelde, nog net waarneembaar, de kust van Zeeuws-Vlaanderen en België.

zeeziek voelden - sloegen de vijanden toe. Van top tot teen bewapend en in goede conditie joegen ze snel en doeltreffend de verraste en door de zeereis vermoeide Vlamingen en Fransen over de kling', aldus vrij vertaald Matthieu Paris. (10)
Het is duidelijk dat de Hollanders, Zeeuwen en wellicht ook Duitse bondgenoten de voor hun gunstige tactische omstandigheden efficiënt uitbuitten. Wat een verrassing achteraf voor de Hollanders had moeten zijn, werd plotseling voor de Vlamingen een vreselijk fait accompli. De verdedigers zaten letterlijk hoog en droog. De benarde en verschrikte vijanden bevonden zich op het strand, dan wel in of net uit de schepen. Dit alles had een beslissende uitwerking op de afloop van de strijd. Melis Stoke: 'De Vlaminghe, de des sonder hoede / Waren (die geen dekking konden zoeken), sijn op tlant ghetrect, / Als diere niet op hadde ghemact / (Als ze niet de indruk hadden) Datter enighe (Hollandse en Zeeuwse) liede waren. / Als si saghen ghene scaren, / Worden si ontdaen ende vervaert, / Ende weken weder te scepe waert, / Ende begonsten sere te vliene.'
De paniek was groot en de Hollandse ridders en voetknechten sloegen enorme gaten in de Vlaamse troepenformaties. Willem de procurator wordt er bijna lyrisch van en vergelijkt het bloedbad dat onder de Vlaamse adel werd aangericht met, respektievelijk, een wolf temidden van de schapen en maaiers tussen strohalmen: 'sicut oves a lupis . . . Sicut enim messores inter stipulas.' (11) Zelfs de Vlaamse bevelhebber, Gwijde van Dampierre raakte gewond - aan zijn voet, hij zou er zijn leven lang door gehinderd worden - terwijl zijn broer Jan 'in de worsteling' een oog zou hebben verloren. Zowel in de *Divisiekroniek* als in de *Tielse kroniek* staat, en we

doen er goed aan om dit met een behoorlijke korrel zout te nemen: 'Dae werdt seer gevochten . . . dat sy ten enckelen toe int vergoten bloedt der Vlaminghen . . . gingen.' (12)

Het is niet bekend wanneer de Roomskoning exact aan het front arriveerde. De lezingen hierover lopen uiteen. 'Suivant Baudoin, le roi Guillaume, parti d' Allemagne en hâte arriva à Walcheren le troisième jour après la bataille. D'après Jacques de Guyse, il se trouvait à Anvers, et, averti par un expres, il arriva à temps pour arrêter le carnage', aldus Charles Duvivier in zijn werk over de strijd tussen de Dampierres en de Avesnes: òf de koning kwam pas op de derde dag of nog diezelfde dag aan. (13) De beide belangrijke Hollandse kronieken laten Willem nog in de nasleep van het drama, dus vermoedelijk later op de 4 juli, op het strijdtoneel opkomen. Bij Melis Stoke en Willem de procurator is de strijd nog niet uitgewoed. Willem vertelt ons van een korte inzinking van het Hollandse moreel, tot aan het blijde moment waarop Willem met verse troepen verscheen en hij het commando van zijn jongere broer Floris overnam. In de *Rijmkroniek* is nog de 'scoonre scare en menich man' van de graaf van Giesen intact. Wellicht is dit Vlaams-Franse onderdeel vanaf de landingsplaats afgezwenkt naar het Zuid-Oosten, richting Vlissingen (dus om de Hollands-Zeeuwse linkervleugel), want Stoke verhaalt van de koning die, zoals gezegd, te Arnemuiden aankwam en zich vandaar naar de plaats van het onheil spoedde. Daarop werd de graaf van Giesen medegedeeld: 'hem was ghebracht niemare, / Dattie coninc quame van achter / Met groten here', waarna de graaf zich 'onghesleghen ende onghewont' overgaf. De auteur van de *Divisiekroniek* duidt het heel beeldend: 'als dese batailgie (veldslag) was / quam de Koninghe self met sneller vaert in Walcheren / vind ende de Vlamingen loopen over 't veldt hier en daer haer verstekende (zich verstoppende)/ ende nae de schepen wijckende.' (14) Het was overduidelijk dat de expeditie op een debâcle was uitgelopen.

Rooms-koning Willem was zeer verbolgen over het weinig integere gedrag van het Vlaamse grafelijk geslacht en hij gaf opdracht de gevangenen zorgvuldig bijeen te brengen. Met deze gevangenen gebeurde iets wat wel vaker in de 13e eeuw bij veldslagen in onze streken voorkwam - bijvoorbeeld in 1229 te Ane en 1288 te Woeringen - : de mannen werden niet alleen ontdaan van hun harnassen, maliënkolders, zware gevechtsjassen en dergelijke, maar zelfs van al hun kleren. 'Daer mochte men menich moederbaren / Naect sien lopen achter velde.' (15)

P. Scriverius haalt een vijftiende-eeuwse kroniek aan, die 'seydt dat de ghevanghenen alle in Noordt- Hollandt ghebracht / ende daer moeder naeckt ontkleedt / ende by koppelen tesamen ghebonden alle dat landt over met groote roeden ghejaecht werden . . . vierthien daghen lanc in Noord- Hollant. (16) Waarschijnlijk is dit erg overdreven en heeft Willem in werkelijkheid, niet gehinderd door scrupules, een duidelijke aanwijzing willen geven dat de Vlaamse regeerders ten onrechte regels schonden, waaraan vorstendommen zich normaal gesproken behoren te houden. Het is namelijk in deze pedagogische context dat Willem de procurator de ontkleedpartij verhaalt en eraan toevoegt (hier in de woorden van de *Divisiekroniek*): zodra ze terug in Vlaanderen aankwamen 'pluckten sy groen erweten loof ende ander kruyden' om hun grote schande niet te verergeren. (17) Dit zal vooral het gemeentelijk krijgsvolk, zeg maar de infanterie, zijn overkomen en niet de adel. De adel moest zich immers maar vrij zien te kopen door middel van losgelden. Zo'n 230 edelgeborenen verdwenen dientengevolge in het Hollandse gevang. (18) Over het aantal gevangenen, hetzij naakt en verscheept, hetzij geïnterneerd en gekleed, noch over het aantal doden aan beide zijden bestaan betrouwbare gegevens.

Duvivier is met ruim 30.000 nog aan de magere kant: 'Les chroniques chiffrent, avec exagération, le nombre des morts et des prisonniers à plus de trente mille', want bijvoorbeeld de *Tielse kroniek* schroomt niet om 100.000 te vermelden. (19) Ter vergelijking: Melis Stoke 'vijftich dusent man' (gesneuveld); Willem de procurator 'plus

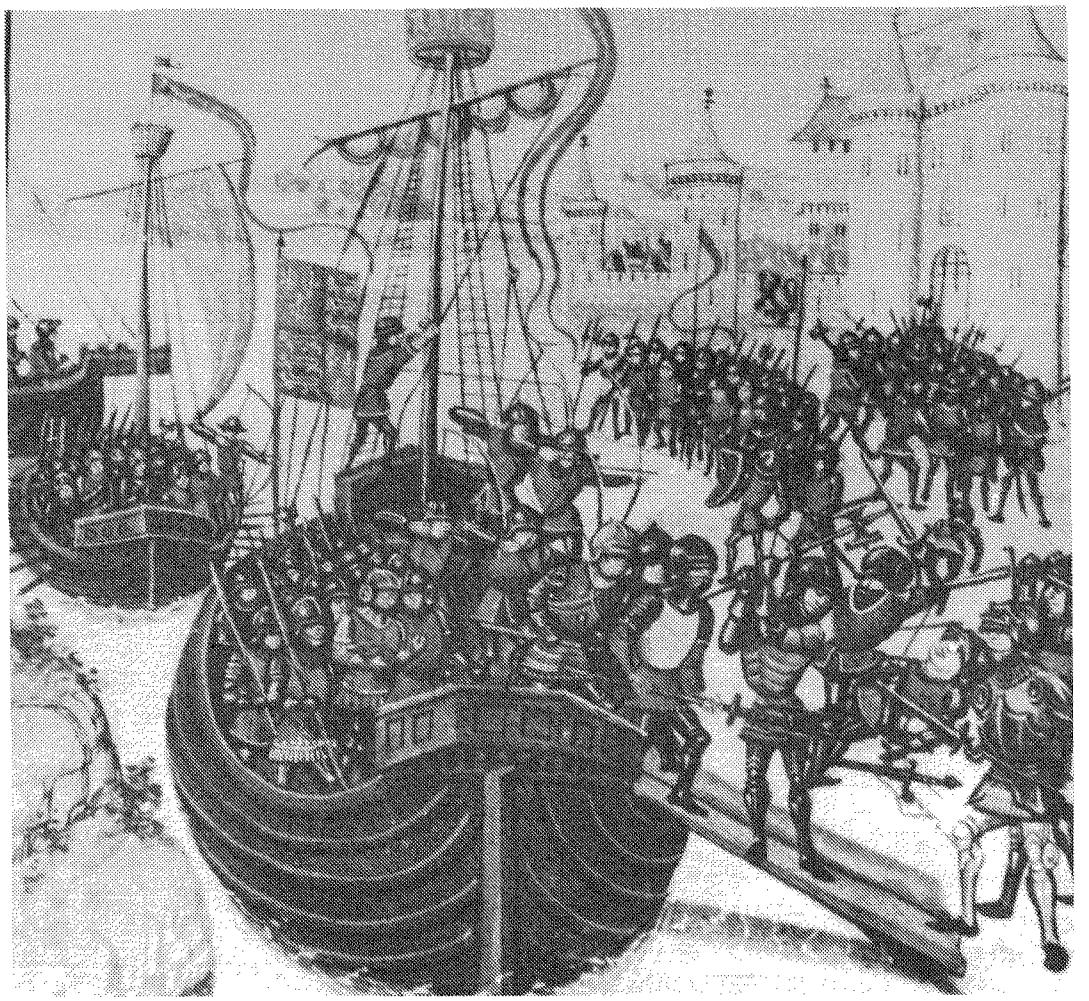

Landing van de Engelsen in 1337. Hier als voorbeeld van het ontschapen van troepen vanaf Koggen.

quam XXX milia hominum' (id.). Hier moet worden bedacht dat reeds het in de teksten genoemde aantal van 30.000 gesneuvelden veel te hoog is. Dit kan worden aangetoond door middel van een vergelijking met de Guldensporenslag. Vermoedelijk vochten in 1302 aan Vlaamse zijde ongeveer 10.000 man voetvolk en aan Franse zijde zouden zo'n 2500 ridders hebben meegedaan, waarvan er ongeveer 1000 omkwamen. (20) Het aardige is dat Duvivier zijn onderzoek deed op basis van voornamelijk Vlaamse en Franse bronnen - die van de zijde der verliezers - en wij hier Hollandse teksten tegenoverstellen en astronomische aantallen voorgeschoteld krijgen. Dit zegt het nodige over de betrouwbaarheid van cijfers in middeleeuwse kronieken! Ook over de omvang van beide legers is niets met zekerheid te zeggen. Of, met andere woorden (die van Melis Stoke over het aantal krijgsgevangen Vlamingen): 'Hi ne levet niet die se ghetelde.'

Religieuze faktoren worden bij de nederlaag te Westkapelle niet door Melis Stoke ter sprake gebracht. Dit is misschien opvallend, omdat hij bijvoorbeeld bij een latere nederlaag van Gwijde in 1304 te Zierikzee, wèl opmerkt dat God veel dingen toelaat, als rampen en oorlogen, behalve wanneer iemand hoogmoedig is; dan grijpt Hij in. (21) Willem de procurator daarentegen,

verwijt de koning dat hij meer op zijn sterke leger vertrouwde, dan op God, aan Wie legers hun overwinningen te danken hebben. (22)
De slag bij Westkapelle heeft in de verbeelding van de laatmiddeleeuwse mens, Hollander of Vlaming, ongetwijfeld een legendarische meerwaarde gehad. Waarom zou men de aantallen gesneuvelden anders telkens opvoeren? Werd niet gemeend dat het krijgsvolk tot aan de enkels in het bloed streed? In Vlaanderen tenslotte, zou een niet met name genoemde stad zwaar gedupeerd zijn, 'jae datter uyt een stadt bleven thien duysent man'. Deze woorden uit de zestiende eeuw werden nog in de vorige eeuw herhaald door Kervyn de Lettenhove in zijn genoemde in België uitgegeven overzichtswerk. (23) De veldslag was zonder twijfel bloedig, ook al spreken de legenden van 'het bloedichste dat omtrent die tijden was gheweest' en opnieuw spreekt Kervyn de Lettenhove dit na, maar niet zonder, terecht, dit beeld te nuanceren en bepaalt hij het treffen tot 'één der bloedigsten van de dertiende eeuw.' (24)

AFLOOP

De eerste fase van de strijd over Zeeland bewester Schelde werd op 13 oktober 1256 zo geregeld, dat de leenroerigheid voor Zeeland door Holland aan Vlaanderen gehandhaafd bleef, maar dat alle gezagsrechten nu onverkort door Floris, de broer van Willem II, zouden worden uitgeoefend. Willem de Rooms-koning leefde niet meer: hij was in januari van datzelfde jaar in het Noorden van zijn gewest in de strijd tegen Westfriese opstandelingen om het leven gekomen - een verhaal apart en te uitgebreid om nu ter tafel te komen.
De Vlaamse gevangen, die overigens in de Hollandse gevangenissen wreed behandeld werden, kwamen vrij en ook Gwijde en broer Jan van Dampierre mochten tegen betaling van 200.000 florijnen 'van goede kwaliteit' hun cachot verlaten. Margaretha kon dit slechts bekostigen door te lenen bij Atrechtse en Vlaamse bankiers en door middel van zogenaamde beden, belastingen te heffen op de rijke steden in haar gebied. Deze verlangden, eis en wederdienende, meer vrijheid. De steden werden autonomer en de Hollanders hielden Walcheren stevig in handen: al met al weinig reden tot vreugde in de hoogadellijke Vlaamse harten.

NOTEN:

1. De gegevens voor deze inleiding komen hoofdzakelijk uit de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Haarlem 1982, vol. 2.
2. *Rymkroniek van Melis Stoke*, ed. W.G. Brill, Historisch Genootschap, Nieuwe Serie no. 40, (deel I) en no.42 (dee II) Utrecht 1885, III, vs. 945, 6.
3. Ibid. Alle aanhalingen van Melis Stoke, tenzij anders vermeld, komen uit boek III, vs.995-1173. Omtrent het auteurschap van de *Rymkroniek van Melis Stoke* is veel onzekerheid. Velen menen Melis Stoke, anderen een zekere Wouter de Clerc of een niet met name bekende persoon. Het werk kwam tot stand tussen 1280 en 1310 en de auteur bevond zich waarschijnlijk al voor 1299 aan het Hollandse hof. Veel gegevens verkreeg de schrijver uit gesprekken met mensen die hij in zijn voorname omgeving aantrof. Zie M. Carasso-Kok, *Repertorium van verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen. Heiligenlevens, annalen, kronieken en andere in Nederland geschreven verhalende bronnen*, Den Haag 1981, no. 358, 388, 390.
4. Cf. Petrus Schriverius, *Beschrivinge van Outbatavien. Afkomst ende Historie der Edelen Hoogh-geboren graven van Hollant, Zeelant ende Vrieslant*, Amsterdam 1646, 200; *D'oude chronijcke ende Historiën van Holland, (Divisiekroniek)*, ed. W. van Gouthoeven, 's-Gravenhage 1636, 312.
5. *Divisiekron*. 312.
6. De Franse vert. in de ed. van A. Huillard-Bréholtes en M. Le Duc de Luynes, Paris 1840, VII, 555.
7. Willelmi, *capellani in Bredreode, postea monachi et procuratoris Egmondensis, Chronicon*, ed. C. Pijnacker Hordijk, Amsterdam 1904, 13. Zie ook Matthieu Paris, a.w. (n. 6); 555: 'les Français surpris'. *Divisiekron*. 312: 'De Vlaminghen meynden het landt sonder volck gevonden te hebben' en, lett. hetzelfde in Schriverius, *Beschrivinge*, 200. De vertaalde *Chronographia Johannis de Beke in Analecta*, ed. Matthaeus, III, 's-Gravenhage 1738, 164: 'Margriete die . . . meende scalclic, dat sy sonder misvaen varen soude in Walcheren.'
8. Kervyn de Lettenhove, *Geschiedenis van Vlaenderen onder Zijne Graven*, Gent 1865 (vert. van *Istoire de Flandre*), 218. Beka noemt ook deze instrumenten; ed. Matth., *Analecta*, III, 164: 'Ende dair tegens quam *Florens* stoutelic mit trompen ende met hoornen blasende, ende versamende te Westcappelen tiegens sine vijanden . . .' Ridder-

promoties op het slagveld kwamen ook voor te Woeringen, Kortrijk, enz., J.M. van Winter, *Ridderschap, ideaal en werkelijkheid*, Haarlem 1965, 1982, 94 e.v.

9. Willelmi, *Chronicon*, 19.
10. M. Paris, ed. Huillard-Bréholtes, VII, 555: 'Aussi au moment ou les Français abordaient, sortaient à la hâte de leurs vaisseaux, et étaient encore agités et ballotéts pas les flots de la mer, leurs ennemies, bien préparés et parfaitement armés de pied en cap, se présentèrent subitement à eux, et, les attaquant par un choc impétueux, reçurent fatigués de la mer.'
11. Willelmi, *Chronicon*, 19.
12. *Divisiekron*. 312; *De Tielse kroniek, een geschiedenis van de Lage Landen van de Volksverhuizingen tot het midden van de vijftiende eeuw . . .*, J. Kuys e.a., Amsterdam 1983, § 329, 84.
13. Ch. Duvivier, *La querelle des d'Avesnes et des Dampierre jusqu'a la mort de Jean d'Avesnes (1257)*, Bruxelles, Paris 1894, I, 229.
14. *Divisiekron*. 312.
15. De aantekening van W.G. Brill bij III, vs. 1135 'Naect, d.i. ontbloot van geweer' is normaal gesproken terecht, maar hier te eufemistisch.
16. Schriverius, *Beschrivinge*, 215.
17. *Divisiekron*. 312; Willelmi, *Chronicon*, 20: 'Plures etiam profugi, armis et vestibus spoliati, sicut primi parentes, nuditatem suam erubescentes, pisis virentibus virilia sunt tegentes.'
18. Schriverius, *Beschrivinge*, 214. Cf. Kervyn de Lettenhove, *Geschiedenis*, 218.
19. Duvivier, a.w., 229; Schriverius, *Beschrivinge*, 214,5 geeft een vrij uitgebreid overzicht met andere kronieken (bv. Dousa: 200.000 man) en, inderdaad, de aantallen worden lager naarmate de kronieken uit zuidelijker streken komen. De in Nederland populaire geschiedschrijver G. Groen van Prinsterer, *Handboek der geschiedenis van het vaderland*, Leiden 1841, 37 geeft 30.000 'verdronken of gedood'.
20. J.F. Verbruggen, *1302 in Vlaanderen. De Guldensporenslag*, Brussel 1977, 39.
21. *Rymkroniek van Melis Stoke*, X, vs. 567-8 en X, vs. 575- 580: 'Mi dochte dat miracle sceen, / Dat God doer sine ghenade'; 'Dat God een dinc laet ghescien: / Dat een lant hevet plaghe groet,/ Ende men vele lude slaen doet; / Maer als een man wil te verre, / Mach hijs lichte werden erre: / /Wat onmate stont noyt langhe.' Volgens de Tielse kroniek klonk er toen een stem in de lucht die sprak: 'Laat de hoogmoedigen vernederd worden', *De Tielse kroniek*, p. 415.
22. Willelmi, *Chronicon*, 20: 'Quo facto laboreque victoris consummato rex, de cujus magno exercitu sperabitur, se tertio affuit, sed Deum minus laudens, a quo omnis victoria scribitur et certissime prestolatur.'
23. Schriverius, *Beschrivinge*, 227 en Kervyn de Lettenhove, *Geschiedenis*, 218.
24. Beide t.a.p.

BESTUURSMEDEDELINGEN

JAARREDE VAN DE VOORZITTER, gehouden op de Algemene Ledenvergadering van 11 november 1989 te Soesterberg

Het is goed zoveel van onze leden op deze vergadering bijeen te zien. Ik wens U van harte welkom en ik hoop dat U, net zo als ik, een welbestede dag hebt gehad. Dit jaar heeft in het teken gestaan van het 175-jarig bestaan van het Wapen der Koninklijke Marechaussee, waaraan wij nu aandacht hebben besteed door de zo juist gehoorde boeiende lezing door ons lid, luitenant-kolonel b.d. Van Zuydam, voorzitter van de Traditiecommissie Koninklijke Marechaussee.

Tot mijn spijt ben ik nu genoodzaakt U mede te delen wie van onze leden ons in het voorbije verenigingsjaar door de dood zijn ontvallen: Generaal-majoor der Koninklijke Marechaussee b.d. H.J. Amelink, oud-commandant van dat Wapen, Kolonel der Artillerie b.d. J.A.P. Dieben, oud-voorzitter Traditiecommissie Koninklijke Landmacht, de heer P.J.M. Schoonenberg en de heer Mr J.P. Janssen. Ik verzoek U op te staan om enige ogenblikken hen te gedenken. Mogen Zij rusten in vrede.

Terugblikkend op het afgelopen jaar mogen wij tevreden zijn over de belangstelling voor onze activiteiten met als onovertroffen topper 72 deelnemers aan de najaarsexcursie naar de Duik- en demonteerschool van de Koninklijke Marine te Den Oever en het Kazemattenmuseum te Kornwerderzand. Tevredenheid mag echter nooit betekenen het nu maar te laten voor wat het is. Neen, we moeten blijven zoeken naar mogelijkheden zo veel leden als maar kan te betrekken bij onze activiteiten. En daarvoor hebben wij U hard

nodig. Laat Uw gedachten er eens over gaan en doe ons voorstellen, die ons kunnen helpen onze activiteiten nog aantrekkelijker te maken. Kortom, doe iets met Uw lidmaatschap, wij kunnen zo veel van elkaar leren.

De samenwerking met de Documentatiegroep 1940-45 heeft geresulteerd in het openstellen van de activiteiten van beide verenigingen voor elkaars leden. Ik raad U aan daarvan gebruik te maken.
De excursies van de Documentatiegroep 1940-45 zijn bijzonder interessant en uitstekend georganiseerd.

Het stemt tot voldoening dat onze vereniging ook in het buitenland bekendheid heeft gekregen. Verzoeken om inlichtingen en steun hebben ons bereikt uit België, Engeland, Frankrijk, Duitsland en Ierland.

Het ledenbestand blijft groeien, maar toch blijft het magische getal van 500 nog buiten ons bereik. Help ons dat aantal te realiseren voor het 5de lustrum in 1991. U geeft daarmee dan ook Uzelf een cadeau, want hoe groter de vereniging des te groter zijn de mogelijkheden.

'Mars et Historia' is uitgegroeid tot een tijdschrift, dat door het gehalte en de veelzijdigheid van de artikelen ook buiten de vereniging met veel belangstelling wordt gelezen. Verwijzing in andere bladen naar publicaties in ons orgaan is geen uitzondering. Schroom niet ook eens iets in te zenden. Acht U Uw kennis onvoldoende, wat waarschijnlijk niet het geval is, dan kan een artikel dienen om antwoord te krijgen op datgene, dat U nog niet wist, dan wel een polemiek uitlokken, die bijzonder belangwekkend en leerzaam kan zijn. Ja, en dan zijn er nog enkele afdelingen waarvan wij zo weinig weten. Laten die ons toch ook de informatie geven, die wij zo graag willen hebben.

Met de gelegenheidsenveloppen blijft het kwakkelen. De verkoop verloopt te traag. De vierde serie, die nu uit is, staat in het teken van het 160-jarig bestaan van de Garderegimenten Grenadiers en Jagers en is gewijd aan de verdienstelijke schilder van het militaire leven, A.M. Luyt. Zonder overdrijving kan ik zeggen dat de uitvoering voortreffelijk is en de bijsluiter bijzonder interessant. Ik heb dit niet van mezelf, maar ik citeer hier zowel historici als filatelisten. U kunt deze en de voorgaande enveloppen bestellen bij de heer J. van den Berg, U allen wel bekend, of bij mij.

Ik dank de directeur van dit steeds mooier wordende museum voor de gastvrijheid, die ons ook dit jaar weer werd geboden.
De organisatoren die weer zo bijzonder goed voor deze dag hebben gezorgd dank ik voor het vele werk dat zij vrijwillig en geheel belangeloos hebben verricht. Voor hen vraag ik een welverdiend applaus.

Tenslotte dank ik U allen voor Uw aandacht en wens ik U nog een goede vergadering.

Notulen van de 23ste Algemene Ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de militaire historie, gehouden te Soesterberg in het Militaire Luchtvaart Museum op zaterdag, 11 november 1989

Aanwezig: 33 leden.

1. **Opening.**
   De voorzitter opent de vergadering en heet de aanwezigen van harte welkom. Hij stelt de leden van het bestuur voor en spreekt vervolgens zijn jaarrede uit, die elders in dit blad is opgenomen. De secretaris meldt, dat aan de Beschermheer van onze vereniging, Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden, een telegram is verzonden met de volgende tekst: 'Bestuur en Leden van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de militaire historie in jaarvergadering bijeen betuigen Uwe Koninklijke Hoogheid hun oprechte gevoelens van aanhankelijkheid en trouw.' Het antwoordtelegram, dat zojuist werd ontvangen luidt: 'Mijn hartelijke dank voor Uw vriendelijk telegram. Ik wens U een goede vergadering toe. Met mijn beste wensen, Bernhard.' Een warm applaus van de aanwezigen volgt hierop.
   De voorzitter vraagt de vergadering goedkeuring om de jaarvergadering in 1990 weer te houden in het najaar en in een andere plaats dan Den Haag De vergadering gaat hiermee accoord.
2. **De notulen van de 22ste ledenvergadering** als opgenomen in 'Mars et Historia' nov/dec. 1988 worden zonder wijziging bij acclamatie goedgekeurd en vastgesteld.
   Inhoudelijk: de penningmeester meldt, dat er slechts 25 dassen met het embleem van onze vereniging zijn besteld. Dit is niet voldoende om een nieuwe oplage dassen te laten maken. Er moeten

tenminste 150 exemplaren worden afgenomen willen we niet een lange tijd met 'dood kapitaal' blijven zitten. Bovendien worden de dassen ouderwets als ze te lang in voorraad blijven liggen. Bij onvoldoende afname gaat de aanmaak van de dassen niet door en krijgen degenen die al geld gestort hebben hun geld terug. De prijs zou *f* 17,50 per stuk bedragen, exclusief de verzendkosten. De secretaris meldt, dat de heer Albarda niet verzocht heeft om ontheven te worden van zijn correspondentschap (nr.22, militaire gedenktekens en monumenten) doch om na de heer Bom als tweede correspondent van die afdeling te fungeren.

3. **Mededelingen van de voorzitter:** geen.

4. **Ingekomen stukken:** geen.

5. **Jaarverslag van de secretaris:**
In punt F. Lustrum 1991, moet de voorletter van de heer Snapper 'F' zijn i.p.v. 'P'. Het verslag wordt verder zonder wijzigingen goedgekeurd.

6. **Financieel verslag:**
De penningmeester noemt het verheugend dat sommige leden een extra gift hebben gegeven voor de viering van ons lustrum in 1991. Hij geeft verder enige toelichting op het verslag.

7. **Verslag kascommissie 1988-1989:**
De kascommissie, bestaande uit de heren P. van der Burg en G. van Zuydam, verklaart de tegoeden van de rekeningen gecontroleerd en in orde bevonden te hebben. Zij complimenteert de penningmeester met zijn ordelijk en nauwkeurig beheer van de gelden van de N.V.M.H. en stelt voor de penningmeester, de heer Bom, decharge te verlenen. De vergadering dechargeert de penningmeester en de voorzitter dankt de heer Bom voor zijn inzet en de kascommissie voor haar werkzaamheden.

8. **Benoeming kascommissie 1989-1990:**
De heren Van der Burg, Engelbrecht en Boon (als reserve) stellen zich beschikbaar.

9. **Stichting Diekerhoff-fonds:**
De voorzitter geeft, speciaal voor de nieuwe leden een korte uiteenzetting van de oorsprong van de naam en de doelstellingen van de Stichting. Hij dankt de heer Van Lier voor het leiden van de veiling en allen, die weer voorwerpen ten verkoop hebben ingebracht. De veiling heeft ca *f* 600,- opgebracht.

10. **'Mars et Historia':**
De voorzitter dankt de redactiecommissie en in het bijzonder de heer Van den Berg voor de inzet voor ons blad. Hij roept alle afdelingscorrespondenten op eens een artikel te schrijven over hun specialiteit, voor opname in het lustrumnummer of voor een 'gewoon' nummer.

11. **Vijfde lustrum (in 1991):**
De voorzitter van de lustrumcommissie, de heer Den Beer Poortugael geeft een overzicht van de plannen en de resultaten tot op heden. Onze tentoonstelling in museum 'Flehite' te Amersfoort zal als hoofdthema hebben de Schutterij van 1813-1907, doch zal waarschijnlijk de naam krijgen 'Burgers in het geweer', zodat ook andere groepen dan de Schutterij belicht kunnen worden.
In 'Mars et Historia' komt binnenkort een oproep aan de leden om voor deze tentoonstelling artikelen en/of boeken enz. in bruikleen te geven. Wij hopen, dat onze Beschermheer, Z.K.H. Prins Bernhard wederom de opening zal kunnen verrichten. De voorzitter doet een oproep aan de leden een eenmalige gift te geven want een lustrumviering kost veel geld.

12. **Bestuursmutaties:**
Aan de beurt voor aftreden zijn de heren Van Lier en Van Popta. Beiden stellen zich herkiesbaar. Aangezien geen nieuwe kandidaten zijn aangemeld, worden beide heren bij acclamatie herkozen.
De heer Schaepman is dit jaar uit het bestuur getreden. Hij was een bestuurslid van het eerste uur en heeft veel voor de vereniging gedaan, mede door zijn goede contacten met het ministerie van Defensie. Vanaf deze plaats dankt de voorzitter de heer Schaepman nogmaals.
De voorzitter deelt mee, dat hijzelf ingevolge de bepalingen van de statuten, op 6 mei 1991 moet aftreden aangezien hij dan de 70-jarige leeftijd bereikt. In het bestuur is een voorstel gedaan hem te laten aanblijven tot na de lustrumviering, dus tot einde 1991, doch dit kan niet zonder toestemming van de leden. De vergadering gaat unaniem accoord met dit voorstel.
Voorts deelt de voorzitter mee, dat de nieuwe correspondent voor afdeling (15)

Koninklijke Marine, de majoor der Mariniers B.E. Stuit is. De heer Stuit is helaas verhinderd deze vergadering bij te wonen.

13. **Rondvraag:**
    1. De voorzitter herinnert de leden er nog eens aan onze envelop (nr. 4) met een afbeelding van een aquarel door A.M. Luyt te kopen. De voorzitter zwaait lof toe aan de werkgroep die deze envelop verzorgde, de heren Bartels (die de insluiter schreef), Van den Berg (eindredactie), Viergever (filatelie), Boon (ontwerp). De secretaris voegt hieraan toe dat de voorzitter ook deel uitmaakte van de werkgroep en de verzorging voor zijn rekening nam.
    2. De heer Petrejus merkt op, dat er ca 70 aanwezigen waren doch dat in verband met het gevorderde uur slechts 33 leden deze vergadering bijwonen. Is het mogelijk de presentielijst eerder te laten tekenen?
       De voorzitter antwoordt, dat de presentielijst uitsluitend is voor de leden, die het officiële gedeelte van de vergadering bijwonen. De volledige lijst met alle deelnemers aan deze dag is bekend.
14. **Sluiting:**
    Niets meer aan de orde zijnde sluit de voorzitter de vergadering met dank aan de leden voor hun inbreng en verder aan al degenen, die het mogelijk hebben gemaakt deze bijeenkomst weer een succes te doen zijn.

P.H.Th. Dumon, secretaris

12e Opgave van aanvulling en wijziging op de ledenlijst van september 1987

Nieuwe leden:
Kamphuis, drs. P.H., Grashof 40, 2403 VH Alphen a/d Rijn Algemeen
O' Kon, P.J., NAPO 897, 3509 VP Utrecht station 5,11,15,19
Libbenga, J.B., Wanmolen 33, 3224 BS Hellevoetsluis 15,23
Niemeijer, E.J., Hugo van de Goeslaan 1, Postbus 90065, 5600 PT Eindhoven 18
Pos, J.J., Kievietdonk 46, 5467 AT Veghel, 2, 7, 18 vóór 1940
Provinciaal Overlegorgaan Geschiedbeoefening, Mauritskade 43, 2514 HG 's-Gravenhage.
Webbink, J.H., Drakensteyn 20, 7608 TJ Almelo 4, 5
Zande, P.J.A. van der, Past. Vinkensteynstraat 24, 2295 LP Kwintsheul Algemeen

Adreswijzing:
Hasselman, A.H., Jan Muschlaan 207, 2597 TV 's-Gravenhage.
Homburg, P, Stadionweg 204-3, 1077 TD Amsterdam.
Hopperus Buma-Havelaar, mevr. A., Kappeyne v.d. Coppellolaan 29, 3818 KV Amersfoort.
Landheer, J.E., Berkenweg 2 c, 3941 JB Doorn.
Lohnstein, M.J., Vondellaan 15, 6881 MC Velp. (correspondent 21)
Staal, P.P., Javastraat 24, 2341 XL Oegstgeest.

Naamswijziging:
Stichting Vrienden van de Vesting Naarden wordt: Stichting Het Nederlands Vestingmuseum, adres blijft ongewijzigd.

Ledenbestand 11e opgave:	473
Nieuwe leden:	8
Overleden:	1
	480

Het bestuur deelt met leedwezen mede dat is overleden:
Spek, Mr. J.D., Oranjelaan 52, 2712 GE Zoetermeer

BOEKBESPREKINGEN

Kolonel Palmkazerne 50 jaar, door B.C. Cats, kapitein der Intendance b.d.

In 52 bladzijden worden de lotgevallen van deze 50 jaar oude kazerne te Bussum gedegen en gedetailleerd uit de doeken gedaan. Hoewel geniet, ziet het boekje er verzorgd uit, niet in het minst door de vele zwart-wit afbeeldingen, die de tekst verlevendigen. Ook de geïnteresseerde in naoorlogse reorganisaties en genealogische gegevens van onderdelen van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht komt in dit boek ruimschoots aan zijn trekken. De uitgebreide levensgeschiedenis van kolonel François Palm (1620-1674) moet voor de beoefenaar van de krijgsgeschiedenis al voldoende zijn dit boek aan te schaffen. Waarschijnlijk bestaat er geen portret van de naamgever van de kazerne, anders was dit zeker opgenomen. Dat op blz. 47 het jaartal 1760 staat, waar dit 1670 moet zijn, zal een ieder uit de tekst direct begrijpen. De foto's op blz. 22, 23 en 32 zijn genummerd, de overige afbeeldingen niet. Waarschijnlijk heeft de drukker toen niet goed opgelet. Deze wel zeer kleine schoonheidsfoutjes doen echter niets af aan dit resultaat van een diepgaand onderzoek, geschreven in een prettige en gemakkelijk leesbare stijl, zoals we van de welversneden pen van deze auteur gewend zijn

KOLONEL PALMKAZERNE 50 JAAR, door B.C. Cats, kapitein der Intendance b.d. Het boekje is te verkrijgen door overmaking van *f* 5,- plus *f* 1,75 verzendkosten (totaal *f* 6,75) op postgironummer 52 45 393 ten name van de Penningmeester Stichting Historische Verzameling Intendance te Bussum met vermelding van 'KPK 50 jaar'.

H. Muller

De weg terug - Het vergeten leger toen en nu, door Ant. P. de Graaff.

In een voorgaande bespreking ging het over een boek van de zelfde auteur. De vroegere sergeant-gewondenverzorger, dienstplichtige bij het 425 Bataljon Infanterie, het onderdeel dat nog in 1949 naar Indonesië werd gezonden. Die titel luidde 'De heren worden bedankt . . .' Maar in 1987 gingen de heren De Graaff en andere bataljonsgenoten wéér naar Indonesië; nu echter als toerist. Nagenoeg 40 jaar later bezochten ze de zelfde plekken als destijds. En liepen - als hommage aan de toen gesneuvelde kameraden - weer langs de zo gevaarlijke plaatsen. Op de omslag ziet men de auteur nu weer op mars langs één der beruchte 'dodenwegen' van destijds. Deze mars moesten hij en de anderen weer eens lopen; met daarbij in gedachten de ontzettende tonelen die zich hier 'toen' hadden afgespeeld. Nu in volle vredestijd: jonge Indonesiërs keken naar hen; wat zochten deze wat oudere heren hier toch? Ook bezochten zij alle graven van de jongens, die achterbleven toen het bataljon weer naar Holland terugkeerde. Het gezelschap legde daar bloemen; nam de houding aan en herdacht in die stilte in de tropen hen, die hun leven gaven. We lezen dat deze reis eigenlijk een bedevaart was voor de deelnemers. Een aparte belevenis vol gevoeligheden. Want altijd in alle jaren,waren zij waarlijk 'getekend' door de ervaringen, die zij als jonge knullen van 19 en 20 jaar toen beleefden. En nu de weg terug. In de herfst van hun leven. De schrijver verhaalt ons over elk der gesneuvelden: wat er op die dag gebeurde en hoe het precies allemaal ging. En over andere dramatische toestanden die nog net géén mensenlevens eisten. De reis werd in feite een soort verlossing voor dat knagende gevoel van 'waarom toch?'. Een antwoord hier op heeft men niet zomaar gevonden. Maar veel drukkends is wel weggevallen. In alle eenvoud en nuchterheid (geen aanklacht hoor!) een heel sterk boek. Dat gevoelig is geschreven, zonder gemeenplaatsen en ook zonder valse weemoed. Echt geheel uit het hart. Juist in deze maanden en jaren, waar in vele media gesproken en geschreven wordt over de 'excessen' van onze krijgsmacht destijds in Indonesië (1945/1950) doet het weldadig aan weer eens te luisteren naar één van die tienduizenden die toen door onze regering met scheepsladingen vol overzee werden gezonden. En waarvan er 4.751 begraven liggen op de erevelden in Indonesië; onder hen niet minder dan 2.526 gesneuvelden. . . Gelukkig hebben de bataljonsgenoten de achterblijvers niet vergeten. Want zij liepen die weg terug. Dit boekje kan in zijn eerlijkheid model staan voor al die andere onderdelen van de expeditionare krijgsmacht van toen. Je moet dit boekje eens

rustig doorlezen en met de terugkeerders dat alles gaan meebeleven.

DE WEG TERUG - 'HET VERGETEN LEGER TOEN EN NU', door Ant. P. de Graaff, Franeker 1988, paperback, 124 blz, veel foto's, prijs *f* 18,75.

C.A. Heshusius

Kustversterkingen 1900-1940. De planning, constructie en bewapening van Nederlandse kustforten en batterijen, door J.R. Verbeek

Een kloek boekwerk, zo mag je deze publikatie van ons medelid Verbeek gerust noemen. Het daarin aan de orde gestelde onderwerp is zo degelijk behandeld, dat hier zonder meer van een standaardwerk gesproken mag worden.
Na eerst kort de geschiedenis van de Nederlandse kustverdediging tot aan het eind van de negentiende eeuw geschetst te hebben (Vestingwet 1874, kustforten 1880-1900) begint de schrijver met het eigenlijke verhaal. Als startpunt kiest hij de installatie in 1903 van een commissie ter beschouwing van de kustverdediging in het licht van de oplopende spanningen tussen Engeland en Duitsland en haar aanbevelingen ter verbetering van één en ander. Deze resulteerden onder andere in plannen voor de bouw van een fort bij Vlissingen en Kijkduin (Den Helder). Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en de ontwikkelingen in het begin van de jaren twintig bleef de uitvoering daarvan achterwege. In 1927 kwam het tot de vaststelling van de grondslagen van een herzien stelsel van kustverdediging. Deze werd opgedragen aan het veldleger, met dien verstande dat de afsluiting van de zeegaten moest plaatsvinden door middel van mijnversperringen, welke door kleine batterijen dienden te worden beschermd. In deze bescheiden opgezette constellatie waren er geen nieuwe zwaar bewapende kustforten meer nodig en behoefden de bestaande geen verdere verbetering. De in 1927 vastgelegde voornemens werden aanvankelijk maar mondjesmaat uitgevoerd, maar in de tweede helft van de jaren dertig kwam er als gevolg van de groeiende internationale spanning een omslag, wat resulteerde in een permanente bezetting van een aantal punten en in enkele verbeteringen op technisch gebied.
Mede aan de hand van de beschrijving van dit laatste behandelt Verbeek vervolgens de ontwikkelingen ter plaatse, waarna hij nog een apart hoofdstuk toevoegt over de plannen tot de aanleg van zware batterijen kustgeschut bij Den Helder, IJmuiden en Hoek van Holland, die echter niet werden gerealiseerd. Na een uiteenzetting over de aanleg van werken ten behoeve van de nabijverdediging van de infanterie in de periode 1939 - mei 1940 volgt ten slotte nog een hoofdstuk over de versterkingen die in het kader van de Zuiderzeewerken zijn aangelegd. Het gaat daarbij uiteraard met name om de verdedigingswerken van de Stelling bij Den Oever en de Stelling van Kornwerderzand, beide op de Afsluitdijk.
Het eigenlijke verhaal wordt beëindigd met een beschouwing waarin een aantal zaken aan de orde komt, die een brede basis bieden voor het voorafgaande. Het betreft hier enkele niet-militaire aspecten, zoals het internationale recht, de nationale en internationale politiek, de financiën en de geografische hoedanigheid van de Nederlandse kust en militaire aspecten, waaronder de strategie en de tactiek in de kustverdediging, het te verwachten vijandelijke vuur, de stand van de ontwikkelingen in de vestingbouw en de taakverdeling tussen zee- en landmacht bij de kustverdediging. Aan het slot van het boek treffen we onder meer nog een aantal bijlagen, een résumé in het Engels en het Duits, een zeer uitgebreide literatuurlijst en een index op namen aan.
Zoals ik hierboven al heb gezegd, heeft Verbeek de aan de orde gestelde materie grondig behandeld. Daardoor heeft de tekst soms aan leesbaarheid moeten inboeten, maar dit zal voor de echte liefhebber geen onoverkomelijk bezwaar zijn. Ten aanzien van de compositie van het boek kan men zich mijns inziens terecht afvragen of de in het slothoofdstuk besproken onderwerpen niet beter in het begin behandeld hadden moeten worden. Met de hieruit geputte kennis had de lezer bij het doornemen van het eigenlijke verhaal misschien wat meer vaste grond onder de voeten gehad. Daarnaast doet zich af en toe de behoefte aan korte tussentijdse samenvattingen van het voorafgaande gevoelen.
Kritiek op de inhoud van de tekst heb ik alleen op een tweetal passages in het inleidende hoofdstuk. Op pagina 9 stelt Verbeek dat de marine en de landsdefensie tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden op regionale basis werden geregeld. Dit is echter maar zeer ten dele juist: onder de supervisie van de Staten-Generaal was de Raad van State belast met het

bestuur over het leger en het onderhoud en de bouw van de vestingwerken. Een soortgelijke taak hadden de admiraliteiten, die rechtstreeks onder de Staten-Generaal stonden, ten aanzien van de vloot. Ondanks de autonomie van de gewesten werd de defensie voornamelijk centraal geregeld, zodat de beide krijgsmachtdelen een grote - men zou haast zeggen: nationale eenheid vormden. Een ander punt betreft de opmerking op pagina 12 dat de Vestingwet van 1874 gezien moet worden als een reactie op het gebrek aan samenhang in het vestingstelsel en aan de vele onvolkomenheden bij de verdedigingswerken, welke beide tijdens de mobilisatie van 1870 aan het licht kwamen. Deze directe relatie treft men in de historische literatuur wel vaker aan, maar deze is veel minder groot dan wordt gesuggereerd. De Vestingwet vormde de formele vastlegging van de herziening van het vestingstelsel, waarbij de kern van de verdediging meer dan voorheen in het westen kwam te liggen. De discussie rond het vestingstelsel was al in de jaren veertig van de negentiende eeuw begonnen en had al voor 1870 geleid tot het opheffen van de vestingstatus van een aantal steden. Bovengenoemde kritiek is echter van ondergeschikte betekenis en doet aan de grote waarde van het hier besproken boek, dat een leemte opvult in de kennis over de Nederlandse vestingbouwgeschiedenis, nauwelijks afbreuk.

'KUSTVERSTERKINGEN 1900-1940. DE PLANNING, CONSTRUCTIE EN BEWAPENING VAN NEDERLANDSE KUSTFORTEN EN BATTERIJEN' door J.R. Verbeek, 352 pagina's, 1989, Schuyt en Co., Amsterdam, ISBN 90.6097/231/7. Prijs *f* 89,50.

Drs J.P.C.M. van Hoof

Op 9 oktober 1989 vond de presentatie plaats van de eerste aflevering van de **'Documentaire Nederland en de Tweede Wereldoorlog'**. Een uitgave van Waanders Uitgeverij te Zwolle in samenwerking met het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
De uitgever is voornemens een verzamelwerk, bestaande uit 52 afleveringen in twee jaar op de markt te brengen. Iedere aflevering kost *f* 6,25 (abonnement *f* 25,- voor vier afleveringen), en bestaat uit 24 pagina's en bevat naast teksten, foto's, documenten, dagboeken, brieven, krantenpublicaties en affiches.
Ieder deel omvat een afgerond thema. In de eerste aflevering 'Tussen crisis en oorlog', ingedeeld in korte hoofdstukken voorzien van interessant beeldmateriaal, zowel in kleur als zwart-wit met duidelijke verklarende teksten, trachten de auteurs de lezer inzicht te geven in de gebeurtenissen in de direct vooroorlogse jaren. De uitgever had zich ten doel gesteld, in 52 afleveringen, 'een indrukwekkend beeld te geven van wat de gewone Nederlander in de jaren '40-45 moest ondergaan'. In deze aflevering is hij er zeker in geslaagd een duidelijk tijdsbeeld op te roepen.
Voor de leden van onze vereniging belooft deze veertiendaagse serie een nuttig naslagwerk te worden. De uitgave is te koop in boekhandel en kiosk (ook losse nummers) voor een abonnement moet u bellen 06-23345.

F.

Bersiap in Bandoeng, door Mary C. van Delden is in september 1989 verschenen en is rechtstreeks te bestellen bij de auteur Mary C. van Delden, Kon. Julianaweg 23, 3628 BN Kockengen door overmaking van *f* 32,50 op bankrekening 33.28.04.372 van de Rabobank te Kockengen waarna het boek u franco wordt toegezonden.

Het boek, ondanks dat het als een sociaal/historische studie voor het eerst naar buiten kwam, is een goed helder geschreven verhaal over een periode die wordt genoemd de Bersiaptijd in ons voormalig Nederlands-Indië en wel in en om de plaats Bandoeng. Een periode waarover, zeker voor ons in Nederland, weinig bekend is. Zij beschrijft hoe in dit tijdvak, die volgde op de capitulatie van de Japanners, Europeanen, Indo-Europeanen, Chinezen, Britten, Brits-Indiërs, Japanners en Indonesiërs het slachtoffer werden van geweld. De omstandigheden waaronder dit geweld plaats vond is nauwelijks of niet bekend of er werd geen aandacht aan geschonken. Niet ten onrechte merken velen die uit ons voormalig Nederlands-Indië terugkwamen op, dat er naar hen niet werd geluisterd. Dit boek doet dit wel.
Het behandelt de periode vanaf 17 augustus 1945 - proclamatie van de Republiek Indonesië - tot 24 maart 1946, de dag dat Zuid-Bandoeng in vlammen opging.

Er wordt niet alleen aandacht besteed aan de Europese en Indo-Europese burgers van deze stad maar ook aan andere - bevolkings - groepen die te lijden hadden van het geweld, omdat zij allen deel uitmaakten van het conflict. Omdat geweld niet spontaan optreed, maar er diepere oorzaken aan ten grondslag liggen, worden tevens de laatste koloniale decennia en de Japanse bezettingstijd behandeld. Daarnaast krijgt de politieke situatie in die chaotische maanden van de Bersiap de aandacht.
Voor hen die deze tijd hebben meegemaakt, zij zullen zich zelf in situaties herkennen, voor anderen zoals wij in Nederland een must om eens nader geïnformeerd te worden hoe het onze landgenoten en anderen verging in die hectische periode, die genoemd is en zo de geschiedenis is ingegaan: de Bersiap periode. Een boek dat zich gemakkelijk laat lezen en verlucht is met foto's, afbeeldingen van documenten en een kaart van Bandoeng.

L.P.J. Vroemen

Artikelen 'Politionele Acties' in Nederlands-Indië/Indonesië 1945-1950.

Over deze interessante periode, waarin de grootste militaire krachtsinspanning van de Nederlandse krijgsmacht, komt steeds meer informatie vrij, die een verhelderend licht werpt over deze tot nog toe vrij weinig belichte materie. Drie zeer lezenswaardige artikelen, kort geleden en zelfs erg recent. En nog meer over Indië.

Dra. P.M.H. Groen: 'Wapenschouw: de Nederlandse militair strategische vooruitzichten in de Indische archipel (augustus 1945 maart 1946); geeft antwoord op de vragen van hoe gaat Nederland het in Indonesië doen en hoe groot moet het expeditie-leger zijn dat ons land naar Indië gaat uitzenden. In 'Mededelingen van de Sectie Militaire Geschiedenis Landmachtstaf, deel 10, uitg. 1987. Hier in dit boekje ook 'De expeditie naar Korintji (Sumatra) in 1902-1903; imperialisme of ethische politiek, door H.J. van der Tholen.

Dra P.M.H. Groen: 'De aanhouder wint: gen. Spoor en Operatie 'Kraai'. Geeft volledig antwoord op de vraag van wat er vooraf ging tussen de Nederlandse regering en die in Nederlands-Indië toen besloten werd om - tegen de opinie in de wereld - aldaar in Indonesië toch de zogenaamde Tweede Politionele Actie in te zetten in december 1948 - januari 1949. Wederom in 'Mededelingen van de Sectie Militaire Geschiedenis Landmachtstaf', deel 11, uit 1988. In dit boekje ook van J.H.M. Remmé 'De oprichting van het koloniaal militair invalidenhuis 'Bronbeek'. De prijs dezer werken is *f* 41,50 voor deel 10 en *f* 37,- voor deel 11. Te bestellen door overmaken op postbankrek. nr. 25.15.87 van Rekenplichtige CDP te Emmen onder opgave welk deel. In Haagse regio ook Boekhandel Houtschild, Papestraat 13, tel. bestellen 070-3 467 949.

C.A. Heshusius: 'Bersiap' en het militair gebeuren (in Indonesië) gezien vanuit Nederlands perspectief (1945-1949)' door C.A. Heshusius in een boekwerk 'Oorlog en Verzet in Nederlands-Indië 1941-1949 (en de voorlichting aan de na-oorlogse generaties').

In een pakkend 'militair' relaas de hele geschiedenis in het kort over o.m. de inzet van meer dan 120.000 Nederlandse militairen over zee.
In dit boekwerk tevens het artikel van J. Zwaan (Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie) 'Nederlands- Indië onder de Japanse bezetting (1942-1945).'
De zwarte nacht voor een kwart miljoen Nederlanders en vele miljoenen Indonesiërs.

In het zelfde boekwerk een artikel van Dr. J.J.P. de Jong, 'De Republiek Indonesië tussen strijd en diplomatie (1945-1949)' dat antwoord geeft hoe de politiek en het denken aan de andere kant van de heuvel was; zeer verhelderend en volledig objectief gebracht.
Al deze drie laatste artikelen vormden de stof voor een in december 1988 gehouden symposium. En alle drie artikelen zijn voorzien van deskundig gestelde kanttekeningen van dra. P.M.H. Groen.

C.A. Heshusius

Militaire herinneringsliteratuur Indonesië 1945-1950.

Als Bijdrage nr. 18 van de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf te 's-Gravenhage verscheen najaar 1989 een bibliografie van de literatuur die handelt over het Nederlands militair optreden te land in Indonesië in de jaren 1945-1950. Literatuuropgave over dit onderwerp is niet geheel nieuw. Reeds in 1976 verscheen een overzicht genaamd: 'Bibliografie van de Nederlandse militaire tijdschriften' samengesteld door M.J.L. de Ruyter, werkzaam bij de bibliotheek van de KMA te Breda. Dit overzicht bevat een opgave van tijdschriften die door de legerleiding dan wel door de militaire onderdelen in de periode 1945-1950 in voormalig Nederlands-Indië werd uitgegeven. Daarnaast bevat 'Het woordenboek van Jan Soldaat in Indonesië', uitgegeven onder het pseudoniem Henk Salleveldt door A.W. Sijthoff te Alphen aan den Rijn, een vrij volledige bibliografie van herinnerings-boeken en militair historische werken die over de troepen in Indië zijn uitgegeven.
De thans door de Sectie Militaire Geschiedenis gepubliceerde bibliografie is bedoeld als een totaaloverzicht van de verschenen Indië-literatuur, te weten in boekvorm, in tijdschriftartikelen alsmede de militaire tijdschriften 1945-1950. Zij bevat naast een opgave van de non-fictie literatuur ook een opgave van de romans en overige fictieve Indiëbelevenissen waarvan vooral in de laatste jaren nogal het één en ander in boekvorm is verschenen. De bibliografie is samengesteld door J.M. Verhoog, die als stageaire in het kader van zijn studie Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Leiden in het laatste kwartaal van 1987 stage liep bij de Sectie Militaire Geschiedenis.

In de inleiding geeft de samensteller een beknopt overzicht van de politieke en militaire gebeurtenissen in Nederlands-Indië in de periode 1945-1950, alsmede van de opbouw en organisatie van de Nederlandse troepenmacht aldaar. Voorwaar geen eenvoudig onderwerp voor een aankomend historicus. Dit heeft zich dan ook enigszins gewroken; in het overzicht van de troepenmacht heeft hij diverse Indië-onderdelen verkeerd of in het geheel niet benoemd, hetgeen het overzicht helaas niet volledig maakt. Anderszijds worden diensten en instellingen genoemd die in Nederland en niet in Indië werkzaam zijn geweest. Om de bibliografie zo compleet mogelijk te maken heeft de samensteller contact gezocht met twee groeperingen van oud-Indië militairen. In de periodieken van deze groeperingen, resp. 'Stabelan' van de Stichting Vriendenkring oud KNIL-artilleristen en 'Nieuwsbrief' van de Vereniging Oud Militairen Indiëgangers werden advertenties geplaatst met een oproep om gegevens over herinneringsliteratuur in te zenden. Het is te betreuren dat deze advertentie niet is aangeboden aan de Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie 'Mars et Historia'. Een aantal leden van deze vereniging verzameld deze herinneringsliteratuur namelijk daadwerkelijk en na vergelijking met de Indiëliteratuur in hun collecties blijkt dat ongeveer twintig boeken cq boekwerkjes, een tiental artikelen en ongeveer vijf in Indië verschenen tijdschriften niet in het overzicht van de Sectie Militaire Geschiedenis zijn opgenomen. Wat de heer Verhoog in zijn inleiding reeds vreesde, namelijk dat wellicht niet alle publicaties zouden worden achterhaald, is mede daardoor bewaarheid geworden. Ongetwijfeld zou na een advertentie in 'Mars et Historia' het aantal niet achterhaalde publicaties minder groot zijn geweest. Tenslotte heeft het zetduiveltje ook zijn sporen achtergelaten. Hier en daar zijn wat drukfouten blijven staan, over het algemeen niet zo storend behalve als het OVW-bataljon 1-8 R.I. tot twee maal toe 'traantjes' wordt genoemd ipv 'Haantjes', dit naar hun mouwembleem met de Veluwse haan.
Desalniettemin zal degene die een opgave van militaire herinneringsliteratuur over de Indië-periode 1945-1950 zoekt, en voorheen daarvoor verschillende bronnen moest aanboren, thans een bundeling vinden in het boekwerk 'Militaire herinneringsliteratuur Indonesië 1945-1950'. Belangstellenden kunnen dit boekwerk aanschaffen door overmaking van *f* 32,50 op postgiro 25.15.87 ten name van de Centrale Drukkerij en Publicatievoorziening te Emmen onder vermelding van 'SMG 206'.
N.B. Vanwege de afsluitingsdatum van het historisch onderzoek op 31 december 1987 is de Indië-literatuur die vanaf 1 januari 1988 is verschenen niet in het overzicht opgenomen. Het blijkt dat op dit moment ruim tien nieuwe boekwerken over Indië 1945-1950 het licht hebben gezien en dit aantal zal de komende jaren ongetwijfeld nog toenemen.

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag: Verhoog, J.M. 'Herinneringsliteratuur betreffende het Nederlandse militaire optreden in Indonesië 1945-1950', 's-Gravenhage: Sectie Militaire Geschiedenis Landmachtstaf (Bijdrage van de Sectie Militaire Geschiedenis;

De eerste SMV-ruilbeurs van 1990 zal worden gehouden op **zondag 14 januari a.s. van 10.00 tot 16.30 uur** in het sportcentrum 'De Bun', Graaf Floris 2 (voorheen Bovenweg 5) te Huizen N.H. De toegangsprijs is *f* 3,50 per persoon, kinderen onder de tien jaar en onder geleide gratis.
Militaria, zoals uniformen, onderscheidingstekens, emblemen, hoofddeksels, helmen, uitrustingsstukken, sabels en bajonetten zullen er te zien, te ruil of tegen billijke prijzen te koop zijn. Er is een bar voor dranken en hapjes geopend en voor de meegekomen gezinsleden is de bowlingbaan en het zwembad beschikbaar. Er is ruime parkeergelegenheid aanwezig.
Alle leden van 'Mars et Historia' en hun gezinsleden zijn van harte welkom. Sportcentrum 'De Bun' is met openbaar vervoer bereikbaar met de NS tot het station Naarden-Bussum en vandaar met de streekbus tot Huizen-Graaf Floris; met eigen vervoer via de A1 tot de aansluiting A27, aldaar de borden Almere en de afslag Huizen volgen.

Voor nadere informatie bel: 070-3648276. Na 18.00 uur: 070-3459240.

nr. 18) ISBN 90-70677-22-9.

B.C. Cats

OPROEP JUBILEUMTENTOONSTELLING

Zoals eerder is aangekondigd zal ter gelegenheid van het 5e lustrum van de vereniging in 1991,in het museum Flehite te Amersfoort, een grote jubileumtentoonstelling worden gehouden.
Het hoofdthema van de tentoonstelling is 'De Nederlandse Schutterij van 1813 tot 1907.'

Het ligt in de bedoeling daarnaast ook aandacht te besteden aan andere instellingen zoals: Bijzondere Vrijwillige Landstormen de Landstormkorpsen; Burgerwacht; Studentenweerbaarheden; Korps Nationale Reserve; Marechaussee Reserve; Korps Luchtwachtdienst.

Het bestuur van de vereniging zou graag zien dat deze tentoonstelling door zoveel mogelijk leden zelf wordt gedragen. Vandaar een dringend beroep op bereidheid uwerzijds uit uw collectie stukken betrekking hebbende op de schutterij of zoals in de uitbreiding van het hoofdthema is aangegeven op bruikleenbasis ter beschikking van de Lustrumcommissie te willen stellen. Alle stukken zullen worden verzekerd.
Gaarne bericht aan:

D.J.H.N. den Beer Poortugael
Gezichtslaan 10
3971 BJ Driebergen
tel.: 03438-17132

BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

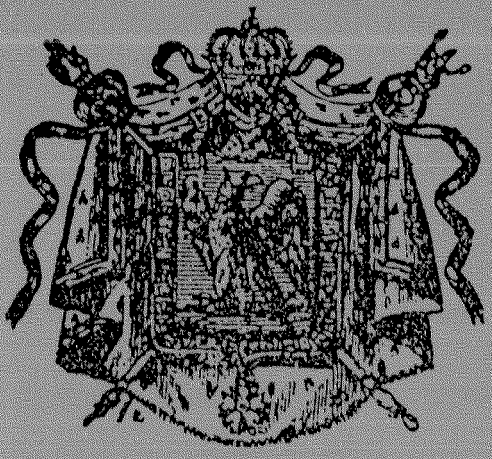

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 231 A
3061 VW Rotterdam.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-4140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL